

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jan Skřebský

Procesní zásady týkající se dokazování

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ing. Tomáš Střeleček, LL.M., Ph.D.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 11. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 108 368 znaků včetně mezer.

V Praze dne 29. listopadu 2023

.....

Jan Skřebský

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat Mgr. Ing. Tomášovi Střelečkovi, LL.M., Ph.D. za pomoc, vstřícnost a cenné rady při vypracování této práce.

Obsah

Seznam zkratk	1
Úvod	2
1. Dokazování	4
1.1 Předmět dokazování	6
1.2 Důkazní prostředky	7
1.3 Fáze dokazování	8
1.3.1 Navrhování a označování důkazů	9
1.3.2 Obstarávání důkazů	9
1.3.3 Provádění důkazů	9
1.3.4 Hodnocení důkazů	10
2. Procesní zásady	12
2.1 Zásada dispoziční a zásady oficiality	13
2.1.1 Zásada Dispoziční	13
2.1.2 Zásada Oficiality	15
2.2 Zásada projednací a zásada vyšetřovací	16
2.2.1 Zásada projednací	16
2.2.2 Zásada vyšetřovací	22
2.3 Zásada volného hodnocení důkazů a zásada legální teorie důkazní	23
2.3.1 Zásada volného hodnocení důkazů	24
2.3.2 Zásada legální teorie důkazní	26
2.4 Zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrace řízení	27
2.4.1 Zásada jednotnosti řízení (Princip arbitrárního pořádku)	29
2.4.2 Zásada koncentrace řízení (Princip legálního pořádku)	30
2.5 Zásada materiální pravdy a zásada formální pravdy	33
2.5.1 Zásada materiální pravdy	34
2.5.2 Zásada formální pravdy	36
3. Vliv zásad práva na spravedlivý proces na dokazování	38
3.1 Zásada rovnosti účastníků řízení	38
3.1.1 Zásada rovnosti a zásada kontradiktornosti	40
3.1.2 Zásada rovnosti a poučovací povinnost soudu	40
3.2 Zásada přímosti, veřejnosti a ústnosti	41
3.3 Zásada hospodárnosti	43

Závěr.....	45
Seznam použitých zdrojů	47
Procesní zásady týkající se dokazování.....	51
Abstrakt	51
Klíčová slova: Procesní zásady, dokazování, právo na spravedlivý proces.....	52
Procedural principles for producing evidence	53
Abstract	53
Klíčová slova: Procedural principles, evidence, the right to a fair trial	54

Seznam zkratk

- EÚLP** Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
- Ústava** Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Listina** Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
- OSŘ** Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- ZŘS** Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- ZSS** Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
- ZMPS** Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
- TŘ** Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Úvod

Právní principy jsou základem každého právního odvětví a vždy plní významnou úlohu, a to jak v oblasti legislativy, interpretace tak i v oblasti aplikace práva. Právní nauka občanského práva používá různé způsoby dělení právních principů. V této práci používám dělení zásady práva na spravedlivý proces, jejichž základním pramenem je čl. 6 EÚLP a které jsou v českém právu reflektovány zejména ve formě ústavních norem, a to jak v Ústavě, tak též v Listině. Tyto právní principy vynikají určitou mírou obecnosti a vzhledem ke svému nadstátnímu charakteru též nezměnitelnosti.

Přestože nám obecné zásady práva na spravedlivý proces definují základní aspekty procesního řízení, je pro praktické fungování soudnictví nezbytně nutné tento procesní základ dále konkretizovat. Vyspělé procesní řády tak činí odvětvovými právními principy, které tvoří druhou kategorii právních principů. Tyto odvětvové zásady zohledňují zásady vyplývající z obecné doktríny spravedlivého procesu a dále je rozvíjejí v souladu s cíli a zájmy daného právního odvětví. Jak ze samotného názvu těchto zásad vyplývá, každé právní odvětví má svou vlastní skupinu těchto zásad, která zohledňuje právě to dané odvětví.

Odvětvové principy civilního procesu, kterým se budu v této práci primárně věnovat, jsou vždy tvořeny dvojicí zásad opačného významu, kdy na základně toho, která z nich se uplatňuje, v jejich souhrnu určujeme charakter samotného procesu. Tyto principy se v různé míře mohou uplatňovat v různých fázích civilního procesu, já se však budu zabývat jejich významem pro dokazování v občanském soudním řízení.

Přestože teorie někdy pojem zásada a princip rozlišuje s tím, že zásada je pojem obecnější a princip se vztahuje na konkrétní institut, v této práci používám pojmy zásada a princip jako synonyma.

Dokazování je jednou z nejvýznamnějších oblastí občanského procesního práva, protože jedině formou dokazování v soudním procesu se lze dobrat poznatků o skutečnostech, které povedou k vydání spravedlivého a správného rozhodnutí a pomohou tak naplnit základní cíl celé justice, tedy poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým zájmům a zákonem chráněným zájmům.

Dokazování, jakožto základní činnost soudu v civilním procesu, není v české právní úpravě výslovně definováno a jeho obsah, rozsah i vymezení je tedy vyjádřen právě procesními zásadami, výčtem důkazních prostředků a procesních úkonů účastníků řízení. Má snaha podat na toto téma adekvátní výklad se tedy do značné míry opírá o znalosti právní teorie a soudní praxe.

V otázce dokazování považuji za důležité se zabývat předmětem dokazování, který definuje cíl daného dokazování, tedy to, co se má v konkrétním případě dokazovat. Stejně tak mají nezanedbatelný význam jednotlivé fáze dokazování, jejichž prostřednictvím se jednotlivé procesní zásady uplatňují.

Za důležité pro téma této práce považuji taktéž zásady práva na spravedlivý proces, které úzce souvisí se zásadami odvětvovými a taktéž dochází k jejich uplatňování v procesu dokazování.

V jednotlivých kapitolách se tedy věnuji dokazování samotnému, jednotlivým odvětvovým zásadám, jejich vztahu jak mezi sebou, tak zejména ve vztahu k dokazování, a nakonec jsem se rozhodl pro popis pro dokazování nejvýznamnějších principů práva na spravedlivý proces.

1. Dokazování

Pro podání komplexního výkladu o procesních zásadách považuji za nutné se alespoň v základních rysech zabývat i samotným procesem dokazování, v jehož rámci se odvětvové zásady uplatňují.

Pojem dokazování není výlučně procesněprávní termín a užívá se jak ve smyslu obecného jazyka, kdy tvrzením vyjadřujeme spojitost dvou objektivních skutečností (např. „nízká účast dokazuje nezáměr studentů o přednášky“), tak jako odborný termín **formální logiky**. Ve formálnělogickém smyslu je dokazování „*postup vedoucí ke zjištění pravdivosti nebo nepravdivosti prověřovaného a předem ustaveného tvrzení z jiných tvrzení (z jiných zdrojů informací), o jejichž pravdivosti není důvod pochybovat.*“¹ Jinými slovy tedy jde o zkoumání pravdivosti tvrzení anebo skutečností pomocí logických postupů (tzv. sylogismů, neboli úsudků založených na deduktivním zdůvodňování), kdy jsou zjišťované skutečnosti odvozeny z kombinace již existujících tvrzení nebo předpokladů.

Význam výše zmíněného pro naplnění účelu soudního řízení je tedy takový, že zatímco prostřednictvím obecných poznávacích forem vnímá soud rozhodné předměty a jevy, formální logika slouží ke zkoumání zákonitostí a vnitřních vztahů mezi nimi. Lze tedy tvrdit, že dodržování pravidel formální logiky je pro řádnou rozhodovací činnost soudu nezbytností.² Tato nezbytnost spočívá ve skutečnosti, že bez užití pravidel formální logiky by soudce nebyl schopen zjištění pravdivosti prověřovaných skutečností, a tudíž by nebyl schopen ani ve sporu správně rozhodnout. Zde považuji za nutné též dodat, co bude více patrné z následujícího výkladu a to, že se zmíněné formy dokazování v určitých aspektech a v různé míře překrývají anebo doplňují.

Moderní právní systém, se svou komplexní procesní úpravou, se však nemůže spoléhat pouze na zákonitosti nezbytné pro, byť i složitější, lidské myšlení a vyžaduje systém zohledňující svá specifika. Tím se dostávám k jádru této kapitoly, **dokazování procesnímu**, jehož hlavní odlišností je, že se primárně řídí procesněprávními normami a zvyklostmi a teprve druhotně, v případech zákonem neupravených, odkazuje na pravidla formální logiky.³

¹ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 418

² STEINER, Marek. Proč by právník měl znát logiku?. *Právní rozhledy* 8/2000 s. 349

³ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 418

Vystihnout specifičnost procesního dokazování, však nelze pouhým odkazem na existenci právní úpravy a srovnáním s předchozími a vyžaduje hlubší analýzu.

V občanském soudním řízení se dokazování děje zásadně za účasti stran sporu a za účasti soudu, který z pozice nezúčastněného třetího zjišťuje pravdivost sporných skutečností. V tomto systému je nutné přesně vymezit pravidla, která budou určovat, v jakém rozsahu a pomocí jakých prostředků se strany včetně soudu podílí na průběhu řízení, a zejména na dokazování. Nadále je nutné právem stanovit postup pro případy, kdy se určitou skutečnost prokázat ani vyvrátit nepodaří a vznikne tak situace, kdy soud není schopen v řízení rozhodnout. Zde je nutné zdůraznit funkci soudního rozhodnutí jakožto prostředku právní ochrany účastníkům řízení, přičemž neposkytnutí takové ochrany je z hlediska právního systému nemyslitelné.

Výše zmíněné je v občanském právu procesním reflektováno pomocí procesních pravidel, která jsou v menší či větší míře odchylkou od logických postupů dokazování a přispívají tak k specifičnosti dokazování procesního. Tato pravidla právní nauka vymezuje pomocí procesních povinností účastníků řízení, teorií procesních břemen a tzv. právních domněnek tam, kde se prokázání skutečnosti potýká se značnými obtížemi.⁴

Procesní dokazování je tedy právem a procesními zvyklostmi upravený postup soudu a účastníků řízení, prostřednictvím kterého soud nabývá přesvědčení o pravdivosti konkrétního skutkového tvrzení.⁵ Přičemž **účelem** procesního dokazování je získání poznatků o skutečnostech relevantních pro rozhodnutí ve věci samé, a to cestou jejich skutečného (byť procesními předpisy limitovaného) prověřování soudem, přičemž jejich poznávání a zkoumání soudu slouží jako podklad pro vydání rozhodnutí. Jak z předchozího výkladu vyplývá, tento postup nemůže probíhat jinak, než jak je zákonem stanoveno. Tato nutnost zákonem stanoveného postupu je stěžejní podmínkou pro naplnění předpokladů stanovených doktrínou práva na spravedlivý proces, respektive jejími jednotlivými principy.

⁴ srov. s WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 223

⁵ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 261

1.1 Předmět dokazování

Zatímco v předchozím výkladu jsem se snažil definovat samotné dokazování, v této podkapitole se pokusím vystihnout, na co se dokazování v civilním procesu vztahuje, co má být v řízení před soudem dokázáno, tedy co je předmětem dokazování. Za tímto účelem považuji za nutné učinit pomyslný krok zpět a věnovat se otázce, čeho je zapotřebí, aby soud mohl v určité věci rozhodnout? Odpovědí jsou dvě kategorie poznatků, které soudu slouží jako podklad pro rozhodnutí. Jsou jimi poznatky skutkové (*quaestio facti*) a poznatky právní (*quaestio iuris*).⁶

Poznatky právní, tedy znalost právních předpisů a jejich obsahu, získává soudce průběžně formou studia, tedy mimo soudní proces, a ty až na výjimky předmětem dokazování nejsou. Zmíněným výjimkám se budu věnovat níže v této kapitole. V kontextu právních poznatků považuji za nutné zmínit zásadu *iura novit curia*, tedy „soud zná právo“, ze které lze odvodit, jak povinnost soudce dosáhnout adekvátních znalostí v oblasti práva, užití těchto znalostí k náležité právní kvalifikaci zjištěného skutkového stavu, tak i úloha ostatních účastníků řízení, které toto pravidlo zbavuje jakékoliv povinnosti poskytování právních rad soudu. **Poznatky skutkové** pak představují zjištění o konkrétních individuálních skutečnostech, jedinečných pro dané řízení, které soud analyzuje ve snaze zjistit jejich podstatu, význam apod. a podřadit je pod existující právní normy. Jsou to právě tyto konkrétní skutečnosti, jejichž poznání je zásadní pro naplnění účelu dokazování a je tedy povinností soudu učinit takové skutečnosti předmětem dokazování.

Předmět dokazování, respektive jeho vymezení soudem, je tedy nezbytným předpokladem každého procesního dokazování, protože s jeho pomocí stanovujeme cíl, kterého se soud dokazováním snaží dosáhnout. Výše jsem uvedl, že zjištění o konkrétních skutečnostech soud podřazuje pod existující právní normy. Tato povinnost vyplývá ze samotného účelu soudního řízení, jímž je poskytnutí ochrany ohroženému nebo porušenému subjektivnímu právu. Dokazování se tudíž vztahuje na skutečnosti, které možnosti poskytnutí této ochrany zakládají nebo vyvracejí.⁷Z pohledu účastníka řízení to znamená, že se jím uplatňovaný právní nárok musí zakládat na existenci právní skutečnosti, se kterou objektivní právo spojuje vznik, změnu

⁶ Např. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 225.

⁷ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s.266

nebo zánik subjektivních práv a povinností. Soud tedy určuje předmět dokazování na základě právně relevantních skutečností, které mají schopnost ovlivnit konečné rozhodnutí soudu.

Ve snaze najít na toto vymezení předmětu dokazování oporu v zákoně považuji za vhodné zmínit i **výjimky**, kdy občanský soudní řád určuje⁸, které skutečnosti není potřeba dokazovat. Jsou jimi skutečnosti obecně známé (tzv. notoriety), jimiž jsou míněny skutečnosti obecně známé širokému okruhu osob, a soud je za takové považuje. Další výjimkou jsou skutečnosti známé soudu z jeho činnosti, s nimiž se soud seznamuje zpravidla prostudováním soudního spisu. Rozhodnutí, že se tyto skutečnosti nebudou dokazovat, je soud povinen sdělit účastníkům. Nedokazují se ani právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů České republiky. Tato výjimka je založena na již zmíněné zásadě *iura novit curia*, tedy že soud zná právo, která se výslovně vztahuje jen na právní předpisy, které byly uveřejněny nebo oznámeny ve Sbírce zákonů ČR, tudíž se nevztahuje na předpisy nižší právní síly ani na právo cizozemské.⁹ V těchto případech tedy musí být dokázána jejich existence i obsah. Pro úplnost dodám, že soudu není zapovězeno získávat znalost předpisů nižší právní síly a cizozemského práva i jinak než v důkazním řízení, tedy vlastním studiem, vyjádřením Ministerstva spravedlnosti, popř. též ze znaleckého posudku, přičemž v posléze uvedených případech nejde o důkaz listinou ve smyslu § 129.¹⁰ Dle ustanovení § 120 odst. 3 OSŘ je soudu dána možnost vyloučit z předmětu dokazování i shodná tvrzení účastníků, pokud soud nemá pochybnosti o jejich pravdivosti.

1.2 Důkazní prostředky

Poté, co soud vymezí předmět dokazování, je navazujícím postupem určení prostředků sloužících k získání poznatků o rozhodujících skutečnostech. Těmito důkazními prostředky může být dle ustanovení §125 OSŘ cokoliv, co poslouží ke zjištění skutkového stavu, přičemž zákon uvádí demonstrativní výčet důkazních prostředků, které mohou být v řízení použity. Těmito zákonnými důkazními prostředky jsou výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků.

⁸ §121 OSŘ

⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 229.

¹⁰ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 874

S obecnou zákonnou úpravou důkazních prostředků dále pracuje právní nauka, která poskytuje způsoby, jak důkazní prostředky rozčlenit. Například K. Svoboda¹¹ důkazní prostředky rozděluje na dvě základní skupiny:

1. Důkazní prostředky sloužící k poznání prokazované skutečnosti. Mezi něž řadí:
 - a) důkazní prostředky v užším smyslu, které jsou přímými nosiči informace o prokazované skutečnosti a řadíme mezi ně například výpověď svědka, výpověď účastníka nebo ohledání poškozené věci.
 - b) úřední zápisy o zjišťovaných skutečnostech, jimiž jsou notářské a exekutorské zápisy o skutkovém ději nebo skutkovém stavu. Tyto představují zprostředkovanou informaci notáře nebo exekutora o výsledku prověřování skutečností podstatných pro rozhodnutí soudu. Tyto jsou procesu dokazování nadány vyšší důkazní silou než důkazní prostředky v užším smyslu, jelikož je s nimi spojena zákonná domněnka jejich pravosti a pravdivosti.¹²
2. Důkazní prostředky sloužící k porozumění již zjištěné informaci, jimiž jsou znalecký posudek a odborné vyjádření ve smyslu ustanovení §127 OSŘ. Tyto nepředstavují přímou informaci o pozorované skutečnosti

Tomuto rozdělení K. Svoboda přisuzuje význam mimo jiné pro určení důkazní síly jednotlivých důkazních prostředků a způsob jejich provedení.¹³

1.3 Fáze dokazování

Dokazování je zákonem upravený postup, který se rozkládá do několika základních fází, přičemž právě v těchto jednotlivých fázích dochází k uplatňování zásad, kterými se tato práce zabývá. Každá fáze dokazování je specifická právě tím, která ze zásad se v ní uplatní a určuje tak její charakter.

¹¹SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 517

¹² §134 OSŘ

¹³SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 517

1.3.1 Navrhování a označování důkazů

Úvodní fáze dokazování nám určuje, co může v konkrétním řízení posloužit jako důkazní prostředek. Podle ustanovení §120 odst. 1 OSŘ je navrhování důkazů k prokázání svých tvrzení povinností účastníků řízení. Avšak míra této povinnosti se liší podle druhu řízení, přičemž nejvýrazněji se projevuje v řízení sporném, které je ovládáno zásadou projednací. Navrhnout důkaz ale může i jiný subjekt řízení, a to například státní zástupce.¹⁴ V souladu s ustanovením §120 odst. 2 OSŘ je soud nadám právem provést i jiný než účastníkem navržený důkaz, pokud je to potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývá to ze spisu.

V souvislosti s navrhováním a označováním důkazů je důležité zmínit institut důkazní povinnosti a s ním spojeného břemene, jež strany řízení zatěžují. Pro žalobce tato povinnost vyplývá z ust. §79 OSŘ, podle něhož je povinen označit důkazy a rozhodné skutečnosti již v žalobě. Na žalovaného se důkazní povinnost vztahuje s ohledem na konkrétní procesní situaci.¹⁵

1.3.2 Obstarávání důkazů

Tato fáze je charakteristická aktivitou soudu, který si obstarává (nebo též opatřuje) důkazní prostředky tak, aby je bylo možno při jednání provést. Soudce si ale neobstarává ty důkazní prostředky, které předkládá jejich navrhovatel.¹⁶ Způsob obstarávání důkazů je liší podle konkrétního důkazního prostředku. Například výslech účastníka nebo svědka lze zajistit formou institutu předvolání v souladu s ustanovením §51 OSŘ, případně i předvedením podle §52 OSŘ.¹⁷

1.3.3 Provádění důkazů

V souladu s ustanovením §122 a násl. OSŘ je provádění jednotlivých důkazních prostředků výlučně v pravomoci soudu, přičemž důkazní prostředky soud provádí zásadně při jednání za

¹⁴WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 247.

¹⁵ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 284

¹⁶WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 247

¹⁷ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 285

přítomnosti účastníků.¹⁸ Z uvedeného pravidla však existují výjimky, mezi něž podle ustanovení §122 odst. 2 OSŘ patří např. institut dožádání, který umožňuje provedení důkazního prostředku jiným soudem. Další výjimkou je podle stejného ustanovení možnost předsedy senátu, na základě pověření senátu, provést důkaz mimo jednání. Tato výjimka se v praxi uplatňuje v případech, kdy provedení důkazního prostředku při jednání není možné. Ze stejného důvodu může soud použít i poslední výjimkou uvedenou v tomto ustanovení a tou je užití technického zařízení pro přenos obrazu a zvuku. Avšak i při užití těchto výjimek jsou účastníci oprávněni se takto prováděného dokazování účastnit.

Ze zákona vyplývá,¹⁹ že k samotné fázi dokazování dochází poté, co se soud seznámí s žalobou a vyjádřením k ní. Soud v této fázi určí, co bude předmětem dokazování, tedy vymezí skutečnosti, které považuje za sporné a určí, které důkazy provede.²⁰ Oprávnění soudu rozhodnout, které důkazy provede, vyplývá z ustanovení §120 odst. 1 věty druhé OSŘ.

1.3.4 Hodnocení důkazů

Závěrečnou fází dokazování je hodnocení důkazních prostředků, které je stejně jako jejich provádění čistě úlohou soudu. Nelze však tvrdit, že by hodnocení důkazů bylo striktně finální fází dokazování, jelikož soud důkazy hodnotí průběžně a posuzuje, které skutečnosti považuje za prokázané.²¹

Ke snaze charakterizovat fázi hodnocení důkazních prostředků významně přispěl Nejvyšší soud, když ji ve své rozhodovací činnosti popsal jako myšlenkovou činnost soudu, *kerou je provedeným důkazům přisuzována hodnota závažnosti (důležitosti) pro rozhodnutí, hodnota zákonnosti, hodnota pravdivosti, popřípadě hodnota věrohodnosti. Při hodnocení důkazů z hlediska jejich závažnosti (důležitosti) soud určuje, jaký význam mají jednotlivé důkazy pro jeho rozhodnutí a zda o ně může opřít svá skutková zjištění (zda jsou použitelné pro zjištění skutkového stavu a v jakém rozsahu, popřípadě v jakém směru). Hodnocením důkazů z hlediska*

¹⁸ Právo účastníků účastnit se jednání vyplývá ze zásad práva na spravedlivý proces. Uplatní se zde zejména zásada ústnosti, přímosti a veřejnosti.

¹⁹ §118 OSŘ

²⁰ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 287

²¹ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 289

*jejich pravdivosti soud dochází k závěru, které skutečnosti, o nichž důkazy (pro rozhodnutí významné a zákonné) podávají zprávu, lze považovat za pravdivé (dokázané) a které nikoli.*²²

Soud tedy hodnotí důkazy s ohledem na jejich **pravdivost, závažnost** ve spojitosti s uplatňovaným právem a hodnotí též **zákonnost** ve smyslu, zda byl důkaz opatřen způsobem, který není v rozporu se zákonem.²³

Při hodnocení pravdivosti důkazu soud postupuje v souladu s ustanovením §132 OSŘ, ze kterého vyplývá, že soud hodnotí každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti, přičemž je pouze na úvaze soudu, jakou důkazní sílu jednotlivým důkazům přidělí. Z tohoto vyplývá, že soud při hodnocení pravdivosti postupuje v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů.

Zásada volného hodnocení se neužije v případě hodnocení závažnosti a zákonnosti důkazu, kde je soud povinen posuzovat okolnosti podle zákona, resp. pomocí právního posouzení, nikoliv svou volnou úvahou.

Při posouzení závažnosti důkazních prostředků soud určuje, jaký mají jednotlivé důkazy význam pro jeho rozhodnutí a zda jsou dostatečným podkladem pro jeho skutková zjištění. Přičemž je zde důležitým měřítkem význam dokazované skutečnosti z hlediska předmětu řízení.²⁴

²²Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 33 Cdo 2441/2008

²³ Srov. s WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 248

²⁴ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 289

2. Procesní zásady

V úvodu této práce jsem se zmiňoval o **právu na spravedlivý proces**, jakožto určité právní doktríně, která v sobě zahrnuje jednotlivé dílčí zásady, jež ve svém celku vytváří základní předpoklady pro řádně fungující systém soudnictví. Tento souhrn obecných principů fungování soudnictví je souborem neuzavřeným, který nevyklučuje existenci dalších dílčích zásad v budoucnu. Jejich výčet tedy nemůže být taxativní ani univerzální. Zmíněné základní principy se uplatňují jak v justici civilní, tak i trestní a nemají v demokratickém právním státu přípustnou alternativu.²⁵ Principy řádného fungování justice však tvoří jen jednu část zásad civilního procesu. Druhou skupinu představují tzv. **odvětvové principy** civilního procesu. Ve srovnání se zásadami spravedlivého procesu jsou specifické pro dané právní odvětví (jak vyplývá se samotného názvu). Odvětvové principy jsou normy spíše technického charakteru, které určují podíl soudu a účastníků řízení na procesu.

Odvětvové principy jsou tvořeny dvojicemi opačného významu, kdy kombinace z každé dvojice preferovaných zásad definuje povahu daného druhu procesu. Tyto jednotlivé zásady mohou být částečně kombinovány, modifikovány, ale v zájmu řádného fungování soudnictví nesmí být zcela měněny.²⁶

Zde považuji za nutné dodat, že výše uvedené je pouze jedno z možných dělení právních principů. Odlišné členění užívá například K. Hamuláková,²⁷ která procesní právní principy užívá jako pojem, jež v sobě zahrnuje principy společné všem řízením, právní principy organizace soudů, jakožto soubor základních právních zásad společných pro všechny druhy soudnictví a pak právě zásady odvětvové, které od sebe odlišují jednotlivé druhy řízení. Pluralita názorů na dělení právních principů vyplývá z jejich samotné povahy, kdy se často navzájem prolínají a nelze vždy najít striktní hranici pro jejich oddělení.

²⁵WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 62

²⁶WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 75

²⁷HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010, Teoretik, s. 23

V následujících podkapitolách se tedy věnuji dvojicím odvětvových zásad civilního procesu, mezi které řadí:

- zásadu dispoziční a zásadu oficiality
- zásadu projednací a zásadu vyšetřovací
- zásadu volného hodnocení důkazů a zásadu legální teorie důkazní
- zásadu koncentrace řízení a zásadu jednotnosti řízení
- zásadu materiální pravdy a zásadu formální pravdy

2.1 Zásada dispoziční a zásady oficiality

Tato dvojice zásad určuje, kdo a jakým způsobem ovlivňuje zahájení a průběh řízení, předmět řízení a jeho změnu, a vytyčuje právní meze, ve kterých se řízení koná.²⁸ Zásada dispoziční a oficiality jsou postaveny na opačné myšlence, jejímž společným projevem je vymezení prostředků a jejich uplatnění, kterými mohou soud a účastníci ovlivňovat zahájení a průběh řízení.

Jak bude z následujícího výkladu zřejmé, zásada oficiality svým charakterem definuje řízení sporné a ve spojení se zásadou projednací jsou jeho charakteristickým rysem. Naopak zásada oficiality je ve spojení se zásadou vyšetřovací typická pro řízení nesporné.

Na začátku této podkapitoly jsem zmínil, že tyto dvě zásady hrají úlohu v určení předmětu řízení a charakteru řízení jako takového, pro průběh dokazování samotného však nemají značný význam. Jejich největší, přestože marginální, význam pro dokazování v civilním řízení vidím v jejich provázanosti se zásadou projednací, resp. zásadou vyšetřovací. Přičemž relevanci v tomto ohledu získávají díky tomu, že charakterizují fázi řízení, která dokazování předchází, zatímco zásady projednací a vyšetřovací se pak uplatňují pouze během fáze dokazování.

2.1.1 Zásada Dispoziční

Dispoziční zásada je v občanském soudním řízení vyjádřením možnosti účastníků nakládat jak s řízením samotným, tak s jeho předmětem. Tato možnost je založena na myšlence právního zájmu účastníků, kdy svou iniciativu projevuje ten, kdo uplatňuje nebo brání svůj vlastní

²⁸ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 31

zájem.²⁹ Účastníci svůj vliv na řízení vykonávají prostřednictvím tzv. dispozičních procesních úkonů.³⁰ Podmínkou platnosti dispozičních úkonů ve vztahu k ostatním účastníkům řízení je, že musí být učiněny prostřednictvím soudu. Projevem dispoziční zásady v její čisté podobě tedy je, že pouze na návrh oprávněného navrhovatele smí být řízení zahájeno, přičemž pouze on určuje, co bude předmětem řízení. Stejně tak nelze v řízení pokračovat proti vůli navrhovatele.³¹

Zatímco v rukou účastníků leží procesní iniciativa, úloha soudu je v řízení ovládaném dispoziční zásadou omezena. V teoretickém příkladu užití zásady projednací v čisté podobě soudu není dovoleno zahájit řízení z moci úřední nebo určit, kdo bude účastníkem řízení. Úloha soudu zde spočívá v projednání toho, co mu bylo účastníky předloženo, a rozhodnutí o konkrétním subjektivním právu, jehož ochrany nebo určení se navrhovatel dovolává. Avšak i zde nalezneme výjimky a soudci je zákonem dána možnost překročit návrhy účastníků a rozhodnout v jiném než navrhovatelem požadovaném rozsahu.³² Soud má také povinnost postupovat z úřední povinnosti v již zahájeném řízení i v případech, kdy už by strany žádnou další aktivitu nevyvíjely. Ledaže by účastníci svými procesními úkony, například zpětvzetím žaloby, dalšímu pokračování v řízení zabránili.³³ Vzhledem k množství zákonných omezení lze tedy tvrdit, že dispoziční zásada není v civilním sporném řízení zásadou absolutní.

Přestože charakteristická pro sporné řízení, projevuje se dispoziční zásada i v řízeních nesporných. Nejvýraznějším takovým projevem je podle ustanovení ZŘS možnost zahájení každého nesporného řízení též na návrh účastníka,³⁴ přičemž navrhovatel má následně právo s tímto návrhem též disponovat.³⁵

²⁹WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 75

³⁰ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 34, Dispozičními úkony účastníků jsou např. žaloba, změna nebo zpětvzetí žaloby, vzájemná žaloba, soudní smír,

³¹DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 490

³² §153 odst. 2 OSŘ

³³DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 490

³⁴ Např. §35 odst. 1 ZŘS „Návrh na zahájení řízení o omezení nebo vrácení svéprávnosti může podat též zdravotní ústav.“

³⁵ Srov. s ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020

2.1.2 Zásada Oficiality

Zásadou opačného významu je zásada oficiality, která je charakteristická pro řízení nesporné. Na základě této zásady je procesní iniciativa v rukou soudu, který sám rozhoduje o zahájení řízení, a to i bez návrhu³⁶, a zároveň vymezuje předmět tohoto řízení. Soud v takovém řízení postupuje z úřední povinnosti. Pro nesporné řízení je také typické, že kromě soukromých zájmů účastníků zohledňuje i ochranu veřejného zájmu (ten může být dán např. právní ochranou slabých).³⁷ V nesporném řízení je předmět řízení zpravidla vymezen usnesením o zahájení řízení, přičemž dispoziční oprávnění účastníků jsou buď omezena, nebo úplně vyloučena (typicky je v nesporném řízení vyloučeno uzavření smíru).

Přestože charakteristická pro řízení nesporné, uplatňuje se zásada oficiality i v řízení sporném, kde je po zahájení řízení podáním žaloby soud povinen postupovat v řízení bez dalšího a činit všechny zákonem předepsané úkony k tomu, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta.³⁸

V předchozím výkladu jsem zmínil, že tato dvojice odvětvových principů má zásadní význam pro zahájení řízení a díky tomu se dotýká i otázky, proč k řízení před soudem dochází a jaký je jeho účel. Z povahy věci tak souvisí s principy práva na spravedlivý proces, přestože se jedná o systém zásad založených na jiném konceptu. Zásada dispoziční je na ústavněprávní úrovni vyjádřena v ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny, podle kterého se právo na soudní ochranu u nestranného a nezávislého soudu zaručuje každému člověku. Dispoziční zásadu nalezneme vyjádřenou i ve větě druhé §3 OSŘ, který říká, že „Každý se může domáhat u soudu ochrany soukromého práva, které bylo ohroženo nebo porušeno.“ Z tohoto vyplývá, že ochrana v oblasti soukromoprávních vztahů není v civilním sporném řízení poskytována z úřední povinnosti, ale je třeba se jí domáhat.³⁹

³⁶ §13 ZŘS

³⁷WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 76

³⁸ § 100 odst. 1 OSŘ srov s. ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 34

³⁹ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: 4. Aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009.* Praha: Linde, s. 16

2.2 Zásada projednací a zásada vyšetřovací

Zatímco na zásadu dispoziční a oficiality můžeme pohlížet jako na dvojici zásad stěžejní pro vymezení práv soudu a účastníků při nakládání s řízením jako takovým, zásada projednací a vyšetřovací jsou zásadní pro určení práv a povinností subjektů řízení v procesu zjišťování skutkového stavu věci. Prostřednictvím této dvojice zásad je tedy vyjádřeno, jak bude soud postupovat při zjišťování skutkového stavu věci, která byla vymezena v návrhu na zahájení řízení nebo usnesení soudu o zahájení věci.⁴⁰ Stejně tak nám tyto zásady určují, který ze subjektů je oprávněn či povinen předkládat a navrhopvat skutečnosti, na jejichž základě soud rozhoduje.

Považuji za nutné zdůraznit, že stejně jako u předchozí dvojice, i na základě těchto zásad strany disponují určitými procesními subjektivními právy. Zde strany jejich prostřednictvím přispívají ke zjišťování, objasňování a vysvětlování skutkového stavu projednávané věci. Bylo by tedy mylné tvrdit, že by na základě jedné či druhé zásady byly strany sporu oprávněny k dispozici se skutkovým stavem, tedy s výše definovanými skutečnostmi, na jejichž základě soud rozhoduje.⁴¹

2.2.1 Zásada projednací

Úvodem bych se rád zmínil o zásadě kontradiktornosti, se kterou nauka zásadu projednací spojuje a někdy ji dokonce mylně užívá jako její synonymum. Na rozdíl od odvětvové zásady projednací je zásada kontradiktornosti jedním z principů práva na spravedlivý proces. Tato zásada se projevuje snahou podrobit vše v procesu rozpravě účastníků, kteří jsou oprávněni se vyjadřovat ke všem skutečnostem a důkazům. V tomto smyslu by za kontradiktorní bylo možné označit jak sporné, tak i nesporné řízení, v němž jsou účastníci oprávněni se vyjádřit ke všem okolnostem. V kontextu české právní nauky je však kontradiktornost brána jako součást zásady projednací, kde vyjadřuje charakter sporného řízení, jakožto řízení, kde proti sobě stojí strany s opačnými zájmy předkládající protichůdná tvrzení.⁴² V tomto ohledu se tedy jedná o ústavně

⁴⁰ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 34

⁴¹MACUR, Josef. *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. s. 60

⁴²WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 70

zakotvenou⁴³ zásadu, na jejímž základě mají účastníci řízení možnost v procesu předkládat relevantní skutkové i právní argumenty, který je soud za určitých podmínek povinen se zabývat.⁴⁴

Zásady projednací a vyšetřovací představují odlišný přístup v určení odpovědnosti za zjištění skutkového stavu. V řízení ovládaném zásadou projednací to znamená, že soud je v posuzování skutkového stavu limitován tím, co mu účastníci k projednání předloží. Procesní iniciativa k určení skutečností důležitých pro zjištění skutkového stavu tedy leží v rukou účastníků. Společně se zásadou dispoziční se zásada projednací uplatňuje v řízení sporném, které je založené právě na procesní iniciativě účastníků.⁴⁵ Z tohoto lze dovodit pravidlo, že v soudním řízení zahájeném na návrh účastníka řízení, soud rozhoduje na základě skutečností, které jsou mu účastníci na základě zákona povinni předložit.⁴⁶ V řízení, které bylo zahájeno podáním obžaloby, má tedy účastník nejen právo ale i povinnost označovat skutečnosti týkající se skutkového stavu a předkládat důkazy, které tyto skutečnosti prokazují. Na základě projednací zásady jsou to tedy účastníci řízení, kdo nese odpovědnost za zjištění skutkového stavu věci.

Účastníci řízení tedy mají procesní povinnosti spojené s dokazováním, přičemž tyto povinnosti právní nauka dále rozšiřuje o tzv. procesní břemena.⁴⁷ V tomto ohledu je základní zákonnou povinností⁴⁸ účastníků řízení povinnost tvrzení a povinnost důkazní, se kterými je spojeno břemeno tvrzení a břemeno důkazní.⁴⁹

Povinnost tvrzení vyjadřuje povinnost účastníka řízení uvést v řízení všechny skutečnosti podstatné pro rozhodnutí soudu ve věci samé.⁵⁰ Aby byl soud schopen v řízení o nároku rozhodnout, musí být účastníky v řízení tvrzeny skutečnosti zakládající skutkový stav vyplývající z hypotézy právní normy, která má být ve věci aplikována. Svou zákonem stanovenou povinností tvrzení a povinností důkazní plní žalobce přímo v žalobě.⁵¹ Žalobce je tedy ze zákona povinen vyličít rozhodné skutečnosti tak, aby bylo zřejmé, čeho konkrétně se

⁴³ Čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny

⁴⁴ Obdobně Nález Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2023, IV. ÚS 3227/22 #1

⁴⁵ MACUR, Josef. Civilní proces a zásada projednací. *Bulletin advokacie* 1/1997, s. 13

⁴⁶ §101 odst. 1 písm. a), b) OSŘ ve spojení s §120 odst. 1 OSŘ

⁴⁷ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 273

⁴⁸ §101 odst. 1 písm. a), b) OSŘ

⁴⁹ Např. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 77

⁵⁰ §101 odst. 1 písm. a) OSŘ

⁵¹ §79 odst. 1 OSŘ

domáhá a to tak, aby byl popsán skutkový děj dostatečně konkrétní a nebylo možné jej zaměnit s jiným. Žalovaný pak svou povinnost tvrzení plní zpravidla vyjádřením k žalobě, které činí na výzvu soudu.⁵² Žalovaný v takovém případě může žalobní nároky popřít a své tvrzení podpořit konkrétními skutečnostmi, avšak pak i jemu vzniká důkazní povinnost k podložení těchto tvrzení.⁵³

Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že „*aby bylo dosaženo účelu řízení, jsou účastníci povinni tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti a teprve k těmto tvrzením označit důkazy, kterými je míní prokázat.*“⁵⁴ Povinnost tvrzení tedy vždy předchází povinnosti důkazní.

Důkazní povinnost je zákonem stanovená povinnost účastníků řízení k označení důkazů potřebných k prokázání svých tvrzení.⁵⁵ Zatímco splněním povinnosti tvrzení účastníci seznamují soud s rozhodnými skutečnostmi, splněním navazující povinnosti důkazní pak tvrzené skutečnosti prokazují. Naopak tedy platí, že co nebylo tvrzeno, není třeba ani prokazovat.

Povinnost tvrzení a povinnost důkazní jsou ve sporném řízení vyjádřením vyšetřovací zásady, podle níž je tvrzení skutečností a označování důkazů k prokázání skutkových tvrzení založené zásadně na iniciativě účastníků. Naopak v nesporném řízení platí, že povinnost tvrzení a povinnost důkazní nejsou s břemenem tvrzení a břemenem důkazním propojeny. Platí tedy, že v nesporném řízení je soud povinen zjišťovat skutkový stav věci z úřední povinnosti.⁵⁶

S povinnostmi tvrzení a povinnostmi důkazní jsou spojena odpovídající **procesní břemena**. Podstatou existence procesních břemen je řešení situace, kdy se nepodaří prokázat všechny rozhodné skutečnosti potřebné pro rozhodnutí soudu. Vzniklou situaci, kdy tzv. „není objasněno“ právní nauka nazývá stavem *non liquet*. Avšak i v případě, kdy nedojde k objasnění skutkového stavu, je nutné, aby soud ve věci rozhodnul. V takových případech soud své rozhodnutí opírá o pravidla rozdělení procesních břemen.⁵⁷

⁵²ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 273

⁵³ MIKULCOVÁ, Lenka. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy* 9/2003 s. 467

⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2017, sp. zn. 21 Cdo 264/2017

⁵⁵ §120 odst. 1 OSŘ

⁵⁶ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 653

⁵⁷ Např. ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 274

Jak již bylo zmíněno výše, procesní břemena doprovází odpovídající povinnosti, dělíme je tedy na břemeno tvrzení a břemeno důkazní. V porovnání s povinnostmi jsou procesní břemena složitějšími instituty, které vyžadují rozsáhlejší popis. Komplexní charakter důkazních břemen se právní teorie snaží pojmout různými způsoby, přičemž tím v nauce nejpopulárnějším je rozdělení podle tzv. teorie důkazního břemene,⁵⁸ na které zakládám svůj následující výklad.

Břemeno tvrzení a břemeno důkazní první nauka vnímá ve dvojitým smyslu. Jednak ve smyslu právních norem, které v obecné rovině rozdělují břemeno tvrzení a důkazní mezi žalobce a žalovaného. Podle K. Svobody v takovém případě hovoříme o tzv. **objektivním břemenu** tvrzení a dokazování, přičemž tato břemena nejsou břemeny v pravém slova smyslu ale souborem pravidel, která se ve skutečné břemeno přemění ve chvíli, kdy dojde k soudnímu sporu.⁵⁹ Objektivní procesní břemena tedy souvisí s vymezením procesní odpovědnosti stran na samotném počátku řízení.

Naproti tomu **subjektivní břemeno** tvrzení a dokazování představuje zmíněné „skutečné“ břemeno, ve které se objektivní břemeno přemění ve chvíli, kdy žalobce podá žalobu. Subjektivní břemeno tedy spojujeme se samotným procesem, kde se projevuje procesní odpovědností účastníka za tvrzení rozhodných skutečností a jejich prokazování. Naopak žalovanému vzniká v tomto smyslu břemeno tvrdit a dokazovat poté, co žalobce prokáže svá tvrzení. Subjektivní břemena tedy vystihují aktuální skutkovou a důkazní situaci.⁶⁰ Na základě tohoto rozdělení se dále pokusím dvojici procesních břemen definovat.

Důkazní břemeno lze v subjektivním smyslu definovat, jako procesní odpovědnost účastníků za prokázání jimi tvrzených skutečností. Na základě subjektivního důkazního břemene jsou strany sporu povinny navrhnout k prokázání svých tvrzení důkazy, na jejichž základě je soud schopen zjistit touto stranou tvrzený skutkový stav věci.⁶¹ Nesplnění této důkazní povinnosti, tedy neprokázání tvrzené skutečnosti, má pro stranu sporu za následek neunesení důkazního břemene, což znamená prohru ve sporu. Tato koncepce založená na odpovědnosti účastníka za unesení důkazního břemene je charakteristická pro civilní sporné řízení.

⁵⁸ Např. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 251

⁵⁹ SVOBODA, Karel. *Dokazování.* Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 23

⁶⁰ SVOBODA, Karel. *Dokazování.* Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 24

⁶¹ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 275

V objektivním smyslu pak důkazní břemeno stanoví, co je třeba dokázat bez ohledu na podíl stran.⁶² Zároveň nám objektivní břemeno určuje, které straně sporu bude k tíži, pokud se nepodaří prokázat všechny rozhodné skutečnosti a dojde ke stavu *non liquet*. V objektivním smyslu tedy důkazní břemeno napomáhá soudu v rozhodnutí tam, kde by jinak hrozila bezvýslednost řízení. S ohledem na svůj význam se na základě výše zmíněného objektivní důkazní břemeno uplatňuje jak ve sporném, tak i nesporném řízení.⁶³

Břemeno tvrzení v subjektivním smyslu vyjadřuje odpovědnost účastníka řízení za to, že soud seznámí se všemi pro rozhodnutí podstatnými skutečnostmi. Břemeno tvrzení v objektivním smyslu pak vymezuje, jak má soud rozhodnout v případě, že se určité pro rozhodnutí podstatné skutečnosti nedozví.⁶⁴

Přestože je v otázce břemene tvrzení a břemene dokazování důležité popsat zejména úlohu stran sporu, které tato břemena tíží, nesmím opomenout ani úlohu soudu. Soud sice nemá žádnou procesní povinnost stranám sporu tato břemena jakkoli ulehčovat, má však v rámci řízení jiné povinnosti, které považuji za nutné zmínit. Za jednu z nejdůležitějších povinností soudu v tomto ohledu považuji povinnost soudu poučit účastníky o jejich procesních právech a povinnostech, která je zakotvena v §5 OSŘ. Toto obecné ustanovení je občanským soudním řádem dále rozšiřováno například tím, že dává soudu možnost splnit tuto povinnost poučením zástupce účastníka.⁶⁵ Tato zákonná úprava se však vztahuje pouze na ty procesní situace, které nejsou upraveny speciálním ustanovením. Proto v tomto případě právní nauka hovoří o poučovací povinnosti obecné.⁶⁶ Vedle té pak rozlišujeme poučovací povinnost zvláštní, která, jak jsem zmínil, se vztahuje na konkrétní zákonem stanovené případy. Těmi jsou podle zákona případy, kdy je soud povinen poskytnout účastníkům poučení mimo jednání.⁶⁷ V kontextu zvláštní poučovací povinnosti musíme chápat též ustanovení §118a OSŘ upravující poučení soudu o povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní. Zvláštní poučovací povinnost se vztahuje i na přípravné jednání, kde je ale ovlivněna zásadou koncentrace řízení, na jejímž základě nelze v jednání následujícím poskytnout poučení podle ustanovení §118a odst. 1 a 3 OSŘ. Soud je tedy

⁶²WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 251

⁶³ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 276

⁶⁴LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Praha: Leges, 2017, Extra (Leges). s. 76

⁶⁵ §32 odst. 3 OSŘ

⁶⁶SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, s. 294

⁶⁷ Např. §15a odst. 1, §30 odst. 1, §43 odst. 1 OSŘ

povinen účastníky poučit o povinnosti tvrzení a o povinnosti důkazní v rámci přípravného jednání.⁶⁸

Na povinnost poučovací navazuje povinnost součinnosti podle ustanovení §6 OSŘ, který říká, že „v řízení postupuje soud v součinnosti se všemi účastníky tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny.“ Přestože se takto vyjádřená součinnost soudu s účastníky vztahuje na všechna řízení, pro sporná řízení z této formulace vyplývá jasné posílení zásady projednací tím, že posiluje odpovědnost účastníků za objasnění skutkového stavu věci.⁶⁹

Zásada projednací nám tedy pomáhá vymezit, jak se strany sporu podílí na průběhu dokazování. Dále pak určuje, jaká je v řízení úloha soudu. Zatímco v řízení ovládaném zásadou projednací v klasickém smyslu je úloha soudu spíše pasivní a iniciativa je svěřena do rukou stran sporu, v českém právním prostředí je takový stav nežádoucí.⁷⁰ Jak jsem totiž v předchozím výkladu naznačil, je nutné, aby soud disponoval určitou mírou vlivu na řízení a prostřednictvím tohoto vlivu přispíval k vyřešení sporu. Přesto však nelze, nejen v souvislosti s projevem zásady projednací, opomenout význam nestrannosti soudu na průběh a výsledek řízení.

Dále je nutné vyjasnit, do jaké míry je soud vázán skutkovými přednesy stran a jejich důkazními návrhy. V tomto ohledu je důležité zmínit institut tzv. substancování skutkových přednesů stran, který vyjadřuje možnost soudu hodnotit přednesy stran sporu z hlediska jejich určitosti. Substancování plní v procesu mnoho funkcí, v kontextu této kapitoly je důležitým nástrojem soudce k určení, zda je dle jeho úvahy sporné skutkové tvrzení procesní strany způsobilé být jednoznačným předmětem důkazu. Kritériem takového hodnocení je posouzení určitosti dané skutečnosti soudem. „*Jestliže soudce považuje sporné skutkové tvrzení procesní strany za tak nedostatečně substancované, že není způsobilé být jednoznačným předmětem*

⁶⁸DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 11

⁶⁹ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*: 4. Aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde, s. 19

⁷⁰WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 77

důkazu, nenařídí na okolnost jeho pravdivosti žádné dokazování a ve svém dalším postupu toto tvrzení pomine, jako kdyby nebylo vůbec předneseno.“⁷¹

2.2.2 Zásada vyšetřovací

Protikladem zásady projednací je zásada vyšetřovací, někdy také nazývána zásadou vyhledávací. Tato zásada se charakteristická pro řízení nesporné⁷² a jak už z názvu vyplývá, vyžaduje iniciativu soudu při zjišťování skutkového stavu, a to v takové míře, že je v souladu s touto zásadou soud odpovědný za objasnění skutkového stavu. Aktivní role soudu v řízení ovládaném zásadou vyšetřovací však nevyklučuje povinnost účastníků uvádět rozhodné skutečnosti a důkazy, ale na rozdíl od řízení sporného ovládaného zásadou projednací tuto povinnost nespojuje s existencí procesních povinností a břemen.⁷³

Ve srovnání se zásadou projednací je tento opačný přístup k odpovědnosti za zjišťování skutkového stavu charakteristický pro nesporné řízení. Naopak ve sporném řízení je užití zásady vyšetřovací téměř vyloučeno.⁷⁴

Z charakteru nesporného řízení ovládaného zásadou oficality a zásadou vyšetřovací pro soud vyplývá povinnost učinit vše, aby se dobral skutečného stavu věci. Tato povinnost je zakotvena v ustanovení §120 odst. 2 OSŘ, podle kterého má soud povinnost provést i jiné než účastníky navržené důkazy, pokud jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu.⁷⁵⁷⁶ Na základě tohoto ustanovení však nelze tvrdit, že by byl soud povinen pátrat po důkazech⁷⁷ a nahrazovat tak důkazní aktivitu účastníka řízení.⁷⁸ V procesu ovládaném zásadou vyšetřovací však nedochází k sankcionování nedostatku součinnosti ze strany účastníků podle §6 OSŘ, stejně tak není účastníkům na újmu ani nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní. Na základě zákonných výjimek vyplývajících z ustanovení ZŘS též vyplývá, že „z pasivity účastníka nelze

⁷¹ MACUR, Josef. Substancování skutkových přednesů stran v civilním soudním řízení. Právní rozhledy 9/1998, s. 433

⁷² Mezi tzv. nesporná řízení řadíme řízení uvedená v ust. §2 ZŘS

⁷³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 77-78

⁷⁴ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 35-36

⁷⁵ Srov. s WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 78

⁷⁶ Tato povinnost vyplývá též z §20 odst. 1 ZŘS a §21 ZŘS

⁷⁷ Obdobně se k této otázce vyjádřil i Ústavní soud v Nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2005, I. ÚS 593/04, v němž zároveň potvrdil i skutečnost, že nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní nemůže být účastníkovi na újmu.

⁷⁸ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 866

*dovodit ani existenci či neexistenci určité skutkové okolnosti a není ani možné na základě této pasivity využít institutů umožňujících rozhodnout bez dokazování na základě fikce, že účastník vznesený požadavek uznává.*⁷⁹

Výše jsem zmínil, že soud je povinen učinit vše, aby se dobral skutečného stavu věci, z toho však nevyplývá povinnost provádět všechny důkazy, jež jsou mu účastníky navrženy. Platí tedy, že soud není vázán návrhy účastníků v té míře, že by byl povinen provádět všechny jimi navržené důkazy. Soud tedy není povinen provádět důkazy, z nichž je patrné, že nemohou směřovat ke zjištění skutkového stavu.⁸⁰

Je však důležité zmínit, že v souladu s ustanovením §20 odst. 1 a §21 ZŘS je soud v nesporných řízeních povinen zjišťovat úplnou (materiální) pravdu.⁸¹ Případné nedodržení povinnosti soudu vyhledat a provést důkazy nezbytné k objasnění skutkového stavu tak, aby o věci mohl řádně rozhodnout, může vést k porušení povinnosti vyplývající z ustanovení §132 OSŘ, podle které je soud povinen s náležitou pečlivostí přihlížet ke všemu, co v řízení vyšlo najevo, včetně toho, co uvedli účastníci. Porušení této zákonné povinnosti má za následek vznik vady řízení, která může v krajním případě vést až k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 EÚLP a do práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 90 Ústavy.⁸²

2.3 Zásada volného hodnocení důkazů a zásada legální teorie důkazní

Z důvodu úzké souvislosti s předchozí dvojicí zásad zopakují, že význam výše popsané zásady projednací a vyšetřovací v procesu dokazování spočívá v zodpovězení otázky, který ze subjektů nese odpovědnost za zjištění skutkového stavu a jak bude soud postupovat při jeho zjišťování, tedy které důkazní prostředky má provést a jak se o nich má dozvědět. Význam zásady volného hodnocení důkazů a legální teorie důkazní na proces dokazování pak spočívá

⁷⁹ SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 38

⁸⁰ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 863

⁸¹ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 434

⁸² Srov. s ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 36 obdobně Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2005, I. ÚS 593/04

v určení, jakou váhu či hodnotu mohou důkazní prostředky pro poznání skutkového stavu mít, resp. jak soud provedené důkazy vyhodnotí.⁸³

Tato dvojice zásad je v procesu dokazování projevuje ve fázi hodnocení důkazů, jemuž jsem se věnoval výše v samostatné kapitole. Z tohoto předchozího výkladu bylo možné vyvodit závěry, které budou zřejmé z výkladu následujícího a to, že zásadou, na které je dokazování jak ve sporném, tak nesporném procesu převážně založeno, je zásada volného hodnocení důkazů. Naopak se zásadou legální teorie důkazní se setkáváme spíše zřídka, a navíc v modifikované podobě nebo v kombinaci se zásadou volného hodnocení důkazů. Pouze zdůrazním, co jsem již zmínil v kapitole věnované hodnocení důkazů, že uplatnění této dvojice zásad na hodnocení důkazních prostředků se projevuje pouze v možnosti soudu posoudit důkazní prostředky z hlediska závažnosti, věrohodnosti a pravdivosti v případě užití zásady volného hodnocení důkazů a případným stanovením zákonných výjimek omezujících volnou úvahu soudu v případě legální teorie důkazní.⁸⁴

2.3.1 Zásada volného hodnocení důkazů

Tato zásada do značné míry reflektuje skutečnost, že každé řízení je specifické a že okolnosti, za nichž došlo k právně významné události, jsou pro dané řízení jedinečné. V souladu s touto zásadou soud posuzuje konkrétní skutečnosti a následně aplikuje jim odpovídající právní normy v kontextu toho konkrétního případu.

Projevem zásady volného hodnocení důkazu je možnost soudce určit podle vlastního vnitřního přesvědčení, jakou důkazní sílu konkrétním důkazním prostředkům přizná. Přičemž se na něj v tomto ohledu nevztahují žádná zákonná omezení. Je tedy pouze na zhodnocení soudu, zda určitý důkazní prostředek potvrzuje určitou skutečnost a zda ji tedy soud může považovat za prokázanou.⁸⁵ V procesu ovládaném touto zásadou je tedy čistě na úvaze soudu, které rozhodné skutečnosti bude v řízení považovat za podstatné pro zjištění skutkového stavu

⁸³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 78

⁸⁴ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 37

⁸⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 79

věci, resp. které skutečnosti soudce považuje za prokázané na základě předložených důkazů, a to bez ohledu na použitý důkazní prostředek.⁸⁶

Zásada volného hodnocení důkazů tedy stojí na absenci zákonem stanoveného postupu soudu při hodnocení důkazních prostředků a zároveň ani neukládá žádnou povinnost účastníkům řízení prokazovat určitou skutečnost zákonem stanoveným důkazním prostředkem. Nutné dodat, že uplatněním zásady volného hodnocení důkazů v českém procesu nevzniká žádná forma soudcovské libovůle. Soudce je ze zákona stále povinen o návrzích účastníků rozhodnout, a pokud některý návrh nezohlední ve svém rozhodnutí, je v něm povinen uvést, jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, když dané skutečnosti považoval za prokázané.⁸⁷ V případě, že soud využije svou pravomoc založenou zásadou volného hodnocení k tomu, že o určitých důkazech nerozhodne nebo se jimi vůbec nezabývá, vzniknou na základě takového pochybení soudu tzv. opomenuté důkazy.⁸⁸ Takové pochybení soudu má zpravidla za následek, že je vydané rozhodnutí nepřezkoumatelné a protiústavní. Z tohoto vyplývá, že soud je sice oprávněn rozhodnout, který z důkazních prostředků provede, je ale povinen odůvodnit proč určitý důkazní prostředek nepovažoval za důležitý pro zjištění skutkového stavu.⁸⁹

Zákon zásadu volného hodnocení výslovně zakotvuje ustanovením §132 OSŘ, podle kterého soud „*hodnotí důkazy podle své úvahy, každý jednotlivě a všechny v jejich vzájemné souvislosti.*“ Zákon tedy upravuje způsob, jakým je soudce oprávněn s důkazními prostředky nakládat, resp. jakým způsobem soud důkazy hodnotí. Soudce tedy není vázán žádným zákonem stanoveným postupem hodnocení důkazních prostředků a není ani povinen konkrétním důkazům přisuzovat zákonem stanovenou váhu. Soud tedy v souladu s touto zásadou není na základě zákona omezen v tom, jakou váhu jednotlivým důkazním prostředkům při jejich hodnocení přiřkne. Dále připomenu, že na základě ustanovení §120 odst. 1 OSŘ je pouze na rozhodnutí soudu, které z navrhovaných důkazních prostředků se rozhodne provést. Naopak je však nutné dodat, že z ustanovení § 132 OSŘ soudu vyplývá povinnost hodnotit každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti.

Důležitým projevem této zásady v zákonné úpravě je též ustanovení § 125 OSŘ, které říká, že „*za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci.*“ Kdy je zásada

⁸⁶ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 914

⁸⁷ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 s., 915-916

⁸⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2009, sp. zn. I. ÚS 118/09 #1
obdobně Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2005, sp. zn. I. ÚS 729/2000

⁸⁹ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 255-256

volného hodnocení důkazů podpořena absencí taxativního výčtu důkazních prostředků a dovoluje soudci užít jakýkoli prostředek, který pomůže k objasnění skutkového stavu. V případě důkazních prostředků uvedených v zákoně je též soudci dána možnost určit způsob jejich provedení tam, kde tento způsob předepsán není, a to v závislosti na jejich povaze.

Takto vyjádřená zásada volného hodnocení odkazuje na spojitost s ústavním principem nezávislosti soudu podle čl. 82 odst. 1 Ústavy. Tyto dva principy však nelze zaměňovat. Ústavní princip nezávislosti soudu je významově širší pojem vztahující se na všechna řízení před soudem v souladu s principem řádného fungování justice podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Naopak zásada volného hodnocení se vztahuje pouze na dokazování v civilním soudním řízení.

Jako potenciální negativum řízení ovládaném zásadou volného hodnocení lze vidět právě skutečnost, že soud je v takovém řízení značně nezávislý a požívá značných svobod při hodnocení důkazů. Výsledek řízení tak může do značné míry spočívat v osobních i profesních kvalitách soudce a zejména v jeho vztahu k projednávané věci.

2.3.2 Zásada legální teorie důkazní

Zásada legální teorie důkazní se v čisté podobě projevuje tak, že zákon výslovně stanoví, jaký důkazní prostředek je potřeba k prokázání určité skutečnosti a jakou důkazní sílu jednotlivé důkazní prostředky mají. V civilním procesu ovládaném touto zásadou je rozhodování soudu ovlivněno závaznými zákonnými pravidly, na základě kterých vzniká rozhodnutí soudu. Soud tedy vydává rozhodnutí na základě splnění určitých předem stanovených zákonných předpokladů, na jejichž základě považuje skutkový stav za prokázaný. Rozhodnutí soudce tedy není primárně založeno na jeho vnitřním přesvědčení o tom, zda je důkazní prostředek způsobilý k objasnění projednávané věci.⁹⁰

Zákonným projevem zásady legální teorie důkazní je stanovení důkazní síly veřejné listiny podle ustanovení §134 OSŘ, které říká, že „*Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo tvrzeno.*“ Veřejná listina, o jejíž pravosti nevzešly v řízení pochybnosti, může být zbavena své důkazní síly pouze tak, že účastník prokáže nepravdivost obsahu listiny. Naopak u soukromé listiny stačí jen popřít

⁹⁰ srov. s WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 78-79

pravost, resp. správnost druhým účastníkem, přičemž následně platí, že účastníka, který tuto listinu předložil k důkazu, stíhá důkazní povinnost a břemeno důkazní. U veřejné listiny důkazní břemeno leží naopak na tom, kdo popírá její správnost. Protože notářský nebo exekutorský zápis, který je důkazním prostředkem ve smyslu §125 OSŘ v případě že osvědčuje skutkový děj nebo stav věci je veřejnou listinou, bude na tom, kdo popírá pravdivost obsahu zápisu, aby prokázal opak.⁹¹

Jako další projev zásady legální teorie důkazní může sloužit ustanovení §133b OSŘ, které tvrdí, že „*byl-li ohledán přiměřený vzorek zboží, jehož výrobou mohlo být porušeno právo z duševního vlastnictví, má soud zjištění z ohledání vyplývající za prokázané vůči veškerému zboží.*“ Z něhož tedy vyplývá, že skutkové zjištění, které soud učinil ohledáním přiměřeného vzorku zboží, se považuje za zjištění týkající se veškerého zboží.⁹²

Z hlediska historického vývoje je zásada legální teorie důkazní charakteristická pro středověký soudní proces, pro který bylo charakteristické značně formalizované řízení, v němž byl soudce povinen důkazy provádět a hodnotit podle předem stanovených kritérií. Ve srovnání s projevem této zásady v současnosti, kdy slouží zejména ke stanovení zákonných výjimek omezujících volnou úvahu soudu lze dojít k závěru, že stěžejní význam této zásady pro současný civilní proces nespočívá toliko v možnosti ovlivňovat celý proces hodnocení důkazů, ale spíše sloužit jako nezbytný doplněk pro případy, kdy by absence zákonem stanovené důkazní síly celý proces dokazování značně komplikovala.

2.4 Zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrace řízení

Zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrace řízení se zabývají úpravou organizace a postupu řízení samotného a to tak, že určují, zda probíhá řízení před soudem ve formě jednotlivých fází civilního procesu či zda řízení tvoří jeden nedílný celek. Tyto dvě zásady tedy slouží jak k vymezení kvality a rozsahu poznání skutkového stavu věci, tak ke stanovení procedurálních náležitostí řízení.⁹³ Na základě této dvojice zásad tedy určujeme, jak probíhá

⁹¹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 929

⁹² ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*: 4. Aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde, 2009, s. 321

⁹³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 79

řízení před soudem, zda je rozděleno na části a jaká práva a povinnosti soud a účastníci v různých fázích řízení mají.

Zásada jednotnosti řízení, nebo též zásada arbitrárního pořádku, představuje koncepci procesu, kdy je řízení od zahájení až po vydání rozhodnutí jedním celkem, přičemž pro takové řízení není zákonná úprava limitující subjekty řízení v tom, kdy nebo do kterého momentu řízení jsou povinni či oprávněni činit konkrétní procesní úkony. Postup řízení je tak vymezen pouze v základních obrysech a konkrétní podobu procesu prakticky určuje až soud.⁹⁴

Opačnou koncepci procesu představuje zásada koncentrace řízení, také označována jako zásada legálního pořádku, podle níž se řízení rozpadá na jednotlivé úseky, se kterými je spojena povinnost subjektů řízení učinit konkrétní procesní úkony. Zde považuji za důležité zmínit, že právní teorie není jednotná v tom, zda se jedná o jedinou zásadu, nebo zda princip arbitrárního pořádku představuje pouze koncept rozdělení řízení na určité fáze a zásada koncentrace řízení je pouze vyjádřením povinnosti účastníků v těchto fázích činit konkrétní procesní úkony.⁹⁵ Na skutečnosti, že zásada jednotnosti řízení a zásada arbitrárního pořádku jsou synonyma, v rámci právní teorie panuje shoda.

V civilním procesu je zásadou jednotnosti řízení ovládáno řízení sporné, nikoliv však v její čisté podobě, ale doplněnou mimo jiné právě o princip koncentrace řízení. Naopak pro řízení nesporná platí podle ustanovení §20 odst. 2 ZŘS, že *„Účastník může uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vydání nebo vyhlášení rozhodnutí. Tím není dotčeno právo účastníka uvádět nové skutečnosti a důkazy v odvolacím řízení.“* Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že u nesporných řízení se uplatní pouze zásada jednotnosti řízení. Přesto však ZŘS stanovuje výjimky pro tzv. jiná řízení,⁹⁶ na které se tudíž zásada koncentrace řízení aplikuje.⁹⁷

⁹⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 79-80

⁹⁵ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 41-42

⁹⁶ §289 a násl. ZŘS

⁹⁷ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 42

2.4.1 Zásada jednotnosti řízení (Princip arbitrárního pořádku)

Princip jednotnosti znamená, že celé řízení, od okamžiku svého zahájení až po vynesení závěrečného rozhodnutí, tvoří jeden nedílný celek. Pojem arbitrárního pořádku souvisí s úlohou soudce, na jehož úvaze a rozhodnutí spočívá, kdy budou v průběhu řízení konkrétní úkony učiněny a v jak na sebe budou navazovat. V řízení ovládaném arbitrárním pořádkem není dovoleno, jakkoliv bránit účastníkům v tom, aby uváděli nová tvrzení, předkládali nové důkazy a podávali nové návrhy kdykoli během řízení, a to i během řízení odvolacího, přičemž tak účastníci mohou činit až do vydání pravomocného rozhodnutí.⁹⁸ Důležitým aspektem zásady jednotnosti řízení je tedy možnost účastníků se k věci vyjádřit v co nejširším slova smyslu. Uplatněním této zásady ve sporném řízení dochází k jejímu užití společně se zásadou projednací, díky čemuž jsou účastníci řízení oprávněni uvádět skutečnosti v co největší míře, a přispět tak k objasnění skutečného stavu věci.

Proces založený na zásadě jednotnosti řízení však může mít potenciálně negativní důsledky v tom smyslu, že v důsledku nepřetržitého podávání nových návrhů a označování nových důkazů účastníky řízení, kterému soud nemůže nijak zabránit, může dojít ke značným průtahům řízení. Důsledkem těchto průtahů, by mohla nastat situace, kdy by účastníci řízení, kteří by nebyli ve své dispozici řízením vůbec omezeni, mohli neustále navrhopvat nové důkazy jenom pro případ nikoliv aktuální, ale pouze potenciální potřeby v dalším průběhu řízení, která ale vůbec nemusí nastat. Průtahy v řízení může mít za následek i skutečnost, že řízení ovládané zásadou jednotnosti neukládá účastníkům žádnou povinnost uplatňovat své návrhy včas a ti pak mohou absence této povinnosti zneužívat. Průtahy v řízení, které by v důsledku obdobných případů nastaly, by měly za následek ještě větší zatížení civilního soudnictví, než které přetrvává v dnešní době, kdy se princip jednotnosti v čisté podobě neužívá. Na základě výše zmíněných případů a dalších jim podobných zákonodárce argumentuje k existenci alespoň určitých prvků koncentrace v civilním řízení.⁹⁹

V souvislosti s tímto potřebuji zmínit ustanovení §117 odst. 1 OSŘ podle kterého *„Předseda senátu zahajuje, řídí a končí jednání, uděluje a odnímá slovo, provádí dokazování, činí vhodná opatření, aby zajistil splnění účelu jednání, a vyhláší rozhodnutí. Dbá přitom,*

⁹⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 80

⁹⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 80

aby jednání probíhalo důstojně a nerušeně a aby věc mohla být úplně, spravedlivě a bez průtahů projednána.“ Toto ustanovení je vyjádřením definičního znaku zásady jednotnosti řízení, že je na úvaze soudce, jak se bude v řízení postupovat. Kontext předchozího odstavce lze podle věty druhé tohoto ustanovení doplnit tím, že soudce je tedy oprávněn nepřipustit provedení určitého úkonu v případě, že by vedl k nepřiměřeným průtahům v řízení.

Občanský soudní řád se k zásadě jednotnosti řízení vyjadřuje obdobně v několika dalších ustanoveních, přičemž za důležité považuj zmínit §100 odst. 1 OSŘ podle kterého soud v již zahájeném řízení postupuje *„i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta.“*

2.4.2 Zásada koncentrace řízení (Princip legálního pořádku)

Zásada koncentrace v čisté podobě se v řízení projevuje tak, že je pro konkrétní procení úkony vymezeno dané procesní stadium řízení, ve kterém je nutné úkon učinit. Pokud účastník řízení úkon ve stanovené fázi řízení neučiní, zaniká mu tím právo jej učinit ve zbytku řízení.¹⁰⁰

Koncentrací řízení tedy rozumíme postup, kdy právní předpisy (v případě zákonné koncentrace řízení), nebo za určitých okolností soud (u soudcovské koncentrace řízení), stanoví, do jakého okamžiku či v jaké lhůtě mohou být návrhy a důkazy u soudu účastníky uplatňovány. Jejich pozdější předložení má za následek, že soud na ně v průběhu dokazování pohlíží, jako by nebyly uplatněny. K. Svoboda v tomto ohledu koncentraci definuje jako *„procesní bariéru, která účastníkům civilního sporu i soudu až na výjimky stanovené zákonem znemožňuje do řízení vnášet další skutková tvrzení a důkazní prostředky, které mohou ovlivnit rozhodnutí ve věci samé, a to od určitého okamžiku během řízení.“*¹⁰¹ Svoboda dále zdůrazňuje zmíněný fakt, že se koncentrace vztahuje pouze na ty skutkové okolnosti, které jsou předmětem dokazování, tedy skutečnosti mezi účastníky sporné nebo pochybné, na něž se užitím koncentrace nastolí skutkový a důkazní "stopstav" a tudíž znemožní uplatňování dalších skutečností a důkazů.¹⁰²

Jak jsem již zmínil, soudní řízení může být koncentrováno dvěma způsoby – koncentrací zákonnou a koncentrací soudcovskou. Do českého civilního procesu, ve kterém do té doby

¹⁰⁰ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 80

¹⁰¹ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 499

¹⁰² Tamtéž, obdobně SVOBODA, Karel. *Dokazování.* Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 156

převládala jednotnost řízení, se prvky koncentrace zavedly novelou občanského soudního řádu, zák. č. 30/2000 Sb., který přinesl možnost užití obou typů koncentrace. Avšak na základě zákona č. 7/2009 Sb., takzvané souhrnné novely OSŘ, došlo ke zrušení soudcovské koncentrace. Tato novela zároveň přinesla novou podobu zákonné koncentrace. Do přijetí novely č. 7/2009 upravoval občanský soudní řád zákonnou koncentraci pouze tak, jak ji dnes nalezneme v §119a odst. 1 a 2 OSŘ, kdy ke koncentraci (tedy okamžiku, do kdy mohou účastníci uvádět všechny rozhodné skutečnosti a důkazy) dochází vyhlášením rozsudku soudem prvního stupně. Zmíněnou novelou z roku 2009 byla zavedená druhá varianta zákonné koncentrace vyplývající z ustanovení §114c odst. 5 a §118b odst. 1 OSŘ.¹⁰³ Na základě této novější úpravy dochází ke koncentraci řízení k okamžiku skončení prvního nebo přípravného jednání ve věci.¹⁰⁴ Tyto dvě formy zákonné koncentrace řízení v současné době v občanském soudním řádu existují současně. Podle současné úpravy se zásada koncentrace projevuje zásadně ve sporném řízení a u tzv. jiných řízení podle ZŘS.¹⁰⁵

Koncentrace zákonná

Pro následující výklad rozliším dvě formy zákonné koncentrace na „novou“ vycházející z ustanovení §118b odst. 1 a §114c odst. 5 OSŘ a „starou“ vycházející z ustanovení §119a odst. 1, 2 OSŘ.

Princip „nové“ zákonné koncentrace se uplatňuje v řízeních podle ustanovení §118b odst. 1 OSŘ tedy *„ve věcech, v nichž byla provedena příprava jednání podle § 114c.“* V řízeních podle tohoto ustanovení mají účastníci povinnost uvést všechny rozhodné skutečnosti a označit důkazy k jejich prokázání nejpozději do skončení prvního jednání ve věci nebo přípravného jednání, přičemž platí, že k důkazům a skutečnostem, s nimiž byl soud obeznámen později, se nepřihlíží. Z tohoto případu koncentrace však zákon stanoví výjimky, kdy i po uplatnění koncentrace na řízení mohou účastníci tvrdit skutečnosti anebo důkazy, které nastaly nebo vznikly poté, co proběhlo první jednání ve věci nebo k případům, kdy je účastník nebyl schopen bez svého zavinění včas uvést. Existencí těchto výjimek je zohledněna skutečnost, že uplatněním relativně přísných podmínek koncentrace může dojít k narušení záruk práva na

¹⁰³ BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie 12/2009, s. 27

¹⁰⁴ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 500

¹⁰⁵ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 42

spravedlivý proces.¹⁰⁶ K. Svoboda v souvislosti s touto formou koncentrace hovoří o „koncentraci předčasné“, která soudu ani účastníkům řízení neumožňuje získat adekvátní představu o skutkovém a právním stavu věci.¹⁰⁷

Princip „staré“ zákonné koncentrace se řídí ustanovením §119a odst. 1 OSŘ, podle kterého je uplatňování dalších skutečností a důkazů možné až do okamžiku vyhlášení rozsudku ve věci samé soudem prvního stupně.

Všeobecně převládá názor, že se v rámci řízení v prvním stupni uplatní princip zákonné koncentrace v „nové“ přísnější podobě, tedy že jsou účastníci oprávněni uvádět všechny rozhodné skutečnosti a označovat důkazy k jejich prokázání v rámci přípravného jednání, pouze do jeho skončení nebo do skončení prvního jednání, pokud přípravné jednání nařízeno nebylo. Přičemž, jak jsem již zmínil, soud k pozdějším návrhům nepřihlíží.¹⁰⁸ K. Svoboda k tomuto dodává, že je možné vztah „staré a nové“ úpravy koncentrace pojmout tak, že ustanovení upravující novou přísnější variantu zákonné koncentrace představuje *lex specialis* vůči staré úpravě podle §119a OSŘ, tudíž by se soudy měly postupovat podle pravidel nové zákonné koncentrace. Uvádí však i výjimku, že pokud soudce účastníky poučí podle staré úpravy koncentrace, uplatní se na řízení tato mírnější forma podle §119a OSŘ.¹⁰⁹

Soudcovská koncentrace

Soudcovská koncentrace řízení byla upravena v §118c OSŘ a před přijetím zmíněné souhrnné novely z roku 2009 se projevovala tím způsobem, že soud mohl zkoncentrovat řízení jen na návrh toho účastníka, který se cítil být poškozen průtahy, k nimž během řízení docházelo obstrukčním jednáním protistrany. Jednalo se o určitou formu procesní sankce, která se ale dotkla i účastníka řízení, který nebyl původcem průtahů v řízení. Následná nemožnost uplatňovat další skutečnosti a důkazy se tak dotkla všech účastníků daného řízení.¹¹⁰

¹⁰⁶ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 42

¹⁰⁷ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 160

¹⁰⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 80

¹⁰⁹ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 501

¹¹⁰ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 500

Závěrem k této kapitole zopakují, že české civilní řízení je stále řízením jednotným, a to i přesto, že bylo několikrát doplněno o relativně významné prvky koncentrace. Stále se však jedná pouze o prostředky modifikace primárně jednotného řízení, přičemž hlavním účelem uplatnění prvků koncentrace zůstává snaha adresovat negativní aspekty řízení ovládaného zásadou jednotnosti řízení. Jako určité negativum současné podoby zákonné úpravy koncentrace vidím současnou existenci dvou režimů zákonné koncentrace.

2.5 Zásada materiální pravdy a zásada formální pravdy

Ve srovnání s doposud popsanými zásadami, jejichž význam spočívá zejména ve stanovení pravidel pro průběh řízení, zásada materiální a formální pravdy navíc představují důležité kritérium pro konečné rozhodnutí soudu. Cílem, a stejně tak i účelem, každého civilního procesu by mělo být vydání správného a spravedlivého rozhodnutí, které soud vydává na základě zjištění pravdy o skutkovém stavu.¹¹¹ Dle této definice tedy pravdou rozumíme skutkové zjištění tvořící základ pro rozhodování soudu. V duchu zmíněného cíle a účelu procesu by takové zjištění mělo zcela odpovídat skutečnosti, v takovém případě hovoříme o pravdě objektivní, nebo též **materiální**. Právní praxe však ukazuje, že zjistit objektivní pravdu o skutkovém stavu je často značně složité či dokonce nemožné a snaha se jí dobrat za každou cenu by mnohdy byla neúspěšná.

Trestní právo tyto případy reflektuje uplatněním zásady *in dubio pro reo*, tedy že v případě pochybností o zjištěném skutkovém stavu soud rozhodne ve prospěch obžalovaného, případně též dle zásady *in dubio mitius*, dle které má být v pochybnostech rozhodnuto pro obžalovaného příznivěji. Tyto principy vychází ze zásady presumpce nevinny stanovené v §2 odst. 2 TŘ a čl. 40 odst. 2 Listiny. Na základě tohoto principu tedy soud nevydává rozhodnutí podložené zjištěním pravdy, ale právě naopak založené na skutečnosti, že zjištění skutečné pravdy je nemožné.¹¹² Nutno dodat, že při dokazování v trestním procesu se neuplatňuje institut důkazního břemene, toliko typický pro proces občanský. Stejně jako pro proces trestní, i pro proces občanský platí, že nerozhodnutí ve věci, resp. nevydání rozhodnutí, by bylo v rozporu se zásadou zákazu odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*).

¹¹¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 81

¹¹² KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995. s. 217

V občanském soudním řízení se na zjišťování skutkového stavu v průběhu procesního dokazování podílí nejen soud, ale v různé míře též účastníci řízení a případně i další subjekty, přičemž se na objasňování skutkového stavu podílí v různé míře, čímž ovlivňují zjišťování skutkového stavu soudem, a mají tak vliv na konečné rozhodnutí soudu, které tudíž nemusí odpovídat objektivní realitě.¹¹³ Takové rozhodnutí, kdy zjištění objektivní pravdy není prakticky možné a soud nemůže, tak jako v procesu trestním, rozhodnout v pochybnostech ve prospěch, je tedy nutné rozhodnout na základě maximálně zjistitelné pravděpodobnosti, se kterou se dále pracuje, jako by to byla pravda. K takovému závěru soud dochází pomocí logických postupů pro určování pravděpodobnosti, či pomocí zákonem stanovených vodítek. V takovém případě hovoříme o pravdě **formální**.¹¹⁴

Oba pojmy v historickém kontextu prošly značnými změnami. Zásady materiální pravdy byla na základě marxistické procesní teorie stěžejní zásadou socialistického civilního procesu, kdy byla prezentována jako pravý opak zásady formální pravdy, která podle tehdejší ideologické propagandy ovládala buržoazní civilní proces. Materiální pravda v tomto pojetí byla značně pokroucena mimo jiné už tím, už měla předem definované atributy pro posuzování toho, co je a není pravda tak, že něco mohlo být pravdou více a něco méně.¹¹⁵ Takový pohled na pojem materiální pravdy je samozřejmě absurdní a nelze jej srovnávat s tím, jak ji chápeme v současné době.

Pojem formální pravdy je historicky starším a jeho původ spojujeme s římským procesem, který byl založen na jednotlivých žalobách (*legis actiones*), od kterých nebylo možno se odchýlit.¹¹⁶ I v případě formální pravdy se současné chápání tohoto institutu značně liší od jeho historického pojetí.

2.5.1 Zásada materiální pravdy

Zásada materiální pravdy je vyjádřením procesní snahy soustředěné na zjištění skutečného skutkového stavu, přičemž postup, který je touto zásadou ovlivněn, se v tomto ohledu nesmí

¹¹³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 81-82

¹¹⁴ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995. s. 217

¹¹⁵ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995. s. 217

¹¹⁶ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 82

omezovat žádnými formálními překážkami.¹¹⁷ Ve své nejčistší podobě je tato zásada vyjádřena myšlenkou, že soud v občanském soudním řízení plní úlohu ochránce práv a právem chráněných zájmů na základě neomylného přesvědčení o existenci těchto práv a zájmů, ke kterému dochází na základě skutkových zjištění odpovídajících skutečnému stavu. V souladu se zásadou materiální by tudíž soud měl mít vždy za cíl zjištění skutečného stavu věci, tedy dospět k poznání všech rozhodných skutečností tak, jak v objektivní realitě našeho světa skutečně existují.¹¹⁸

Poznání objektivní pravdy samozřejmě není a nemůže být možné vždy, jelikož takový předpoklad pro rozhodnutí by měl za následek, že by soud v mnoha případech z důvodu neschopnosti zjištění absolutní pravdy nemohl rozhodnout vůbec, což by mělo za následek nepřipustné odmítnutí spravedlnosti. Podstatou procesní zásady materiální pravdy tedy není nezbytně zjištění pravdivého stavu věci, ale možnost jeho zjišťování bez formálních zábran.¹¹⁹

Jelikož možnost absolutního poznání skutečností má objektivní limity a jak již bylo řečeno, nemůže být v mnoha případech vůbec možná, ani zásada materiální pravdy nemůže být neomezená a jak z tohoto výkladu vyplývá, reálná podoba míry poznání skutečností je závislá na okolnostech konkrétního případu.

Zásada materiální pravdy se v jednotlivých druzích občanského řízení uplatňuje v závislosti na tom, jaké ostatní odvětvové zásady konkrétní druh řízení ovládají. Ve sporném nalézacím řízení je rozsah jejího uplatnění zásadně ovlivněn a omezen uplatněním **zásady projednací**, podle které soud provádí jen důkazy navržené účastníky a důkazy nenavržené provádí pouze výjimečně, pouze pokud je to nezbytné to třeba ke zjištění rozhodných skutečností. Avšak jen za předpokladu, že vyplývají přímo ze spisu.¹²⁰

Naopak v nesporném řízení, kde je ovlivněna **zásadou vyšetřovací**, je výsledkem projev zásady materiální pravdy v téměř čisté podobě, kdy je soud limitován pouze objektivními překážkami při obstarávání potřebných důkazních prostředků. Vliv této skutečnosti na reálný projev zásady materiální pravdy vyjadřuje ustanovení §153 odst. 1 OSŘ, podle něhož platí, že

¹¹⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 82

¹¹⁸ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 39

¹¹⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 82

¹²⁰ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020,s. 39-40

„soud rozhoduje na základě zjištěného stavu věci“. Zákon tedy reflektuje odraz soudní praxe, podle něhož i přestože to není vždy možné, měl by být postup soudu v součinnosti s účastníky zaměřen na zjištění skutečného stavu věci.¹²¹ Naopak **zásada vyšetřovací**, která je typická pro řízení nesporná, je do značné míry naplněním zásady materiální pravdy, je však limitována objektivními překážkami bránícími soudu v získávání důkazních prostředků.¹²²

2.5.2 Zásada formální pravdy

Na rozdíl od zásady materiální pravdy, jejímž hlavním cílem je snaha o zjištění objektivní pravdy, primárním účelem zásady formální pravdy je ochrana subjektivních práv stran sporu.¹²³ V řízení ovládaném touto zásadou bývá pojem pravda spojován se subjektivní pravdou stran, o jejíž pravdivosti se pomocí procesních prostředků tyto strany usilují přesvědčit soud, resp. se jí snaží dokázat.¹²⁴ Úspěch v řízení tedy závisí na tom, která ze stran dokáže přesvědčit soud o svých tvrzeních. Soud v takovém případě nerozhoduje na základě objasněného skutkového stavu dosaženého v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, o kterém je vnitřně přesvědčen, ale rozhoduje podle předem stanovených pravidel občanského soudního řádu.¹²⁵

Určitým přínosem zásady formální pravdy je skutečnost, že jejím vlivem dochází ke zjednodušení a urychlení postupu soudu při vytváření závěrů o skutkovém stavu věci, a to zejména v případech, kdy účastníci nevyvinuli zákonem předepsanou aktivitu. Jako příklad takového zjednodušení je v ustanovení §118 odst. 1 OSŘ upravený institut kvalifikované výzvy, podle kterého platí, že pokud se žalovaný nevyjádří na řádnou výzvu soudu o podané žalobě, má se za to, že nárok v ní uplatněný uznává, platí tedy fikce uznání a soud vydá rozsudek pro uznání podle §153a OSŘ.¹²⁶

S užitím zásady formální pravdy je spojeno značné množství kritiky. J. Macur udává příklad, kdy strany mohou vyvolat civilní spor, díky kterému dosáhnou shodným fňgováním

¹²¹ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 40

¹²² ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 39-40

¹²³ MACUR, Josef. *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. s. 206

¹²⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 83

¹²⁵ MACUR, Josef. *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. s. 201

¹²⁶ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 40

určitého skutkového stavu poškození třetí osoby.¹²⁷ Dále dodává, že „*Poskytování individuální ochrany subjektivním soukromým právům není možno odtrhnout od skutečností, na jejichž základě tato práva vznikla.*“¹²⁸

Stejně jako u předchozích zásad se ani tyto dvě dvojice neuplatňují ve své samostatné podobě, ale naopak dochází k jejich provázanosti a vzájemnému ovlivňování. Přesto nelze ani jednu z těchto zásad označit za vůdčí zásadu českého civilního procesu. Hlavním cílem procesu je dosáhnout, pokud možno pravdivého poznání, které jediné může být v zásadě základem spravedlivého rozhodnutí. Tato pravdivost poznání skutkových okolností však není dána pouze na základě této dvojice zásad, ale v systému pravidel, které jsou vytvářeny pomocí všech procesních zásad a zároveň na ně má značný vliv též povaha projednávané věci. Pravdu tedy v procesním řízení nelze podřizovat konkrétnímu principu, ale naopak se ji snažit poznat za pomoci všech dostupných principů.¹²⁹

¹²⁷ MACUR, Josef. *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. s. 207

¹²⁸ MACUR, Josef. *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. s. 207

¹²⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 83-84

3. Vliv zásad práva na spravedlivý proces na dokazování

Přestože principy fungování soudnictví, nebo též zásady práva na spravedlivý proces, nejsou primárním cílem zkoumání této práce, nemohu se o nich v kontextu s odvětvovými zásadami nezmínit. Jak jsem již v této práci zmínil, pojetí právních principů je v právní teorii různorodé a už samotné odvětvové zásady, tak jak jsem je v této práci pojal, nepředstavují zcela vyčerpávající soubor zásad ovlivňující dokazování v českém civilním procesu.

Zásady, kterým se budu níže věnovat, jsou některými autory¹³⁰ označovány jako základní, přičemž důvodem takového označení je jejich zákonné zakotvení na ústavní, případně mezinárodní úrovni. Základním východiskem těchto zásad je tedy Ústava České republiky¹³¹, Listina základních práv a svobod,¹³² která upravuje základní aspekty práva na spravedlivý proces, dále tyto principy vycházejí z článku 6 Evropské úmluvy o lidských právech (EÚLP) a lze je najít vyjádřené též v jednotlivých zákonech (zejména v jejich základních ustanoveních¹³³).

Již v úvodu práce jsem uvedl, že právo na spravedlivý proces představuje určitou právní doktrínu, která se postupně doplňuje o další možné aspekty. Nelze tedy hovořit o taxativní či uzavřeném výčtu těchto zásad.

3.1 Zásada rovnosti účastníků řízení

Zásada rovnosti představuje hlavní myšlenku koncepce přiznání práv a ukládání povinností účastníkům v jakémkoli řízení. Na základě této zásady musí stát strany sporu před soudem v rovném postavení, aniž by jedna ze stran byla procesně jakkoli zvýhodněna.¹³⁴ S tím je spojena povinnost soudu zajistit jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv.¹³⁵ Z čl. 96 odst. 1

¹³⁰ Např. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 61

¹³¹ Zejm. čl. 81, 82, 95, 96 Ústavy, která zakotvují zejména nezávislost a nestrannost soudů a soudců, vázanost soudce jen zákonem, rovnost účastníků před soudem, ústnost a veřejnost jednání

¹³² Zejm. čl. 36, 37, 38 Listiny upravující přístup k soudu pro každého, právo na právní pomoc, rovnost účastníků, právo zákonného soudce, veřejnost řízení, právo účastníka vyjadřovat se, být přítomen všem úkonům, právo na rozhodnutí bez zbytečných průtahů

¹³³ §1-6 OSŘ

¹³⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 69

¹³⁵ §18 OSŘ

Ústavy vyplývá, že „*všichni účastníci mají před soudem rovná práva.*“ Obdobně rovnost zakotvuje též Listina v čl. 37 odst. 3, která opět ve vztahu k účastníkům užívá označení „*všichni*“. Tuto zásadu tedy chápeme jako takovou rovnost účastníků před soudem, kdy jim není k tíži žádný aspekt jejich sociálního postavení, osobní přesvědčení, pohlaví, náboženské přesvědčení, národnost a podobně. Zákon zásadu rovnosti zakotvuje v §18 OSŘ, podle něhož musí účastníci stát před soudem v rovném postavení, přičemž jim soud musí zajistit rovné postavení k uplatnění jejich práv. Tato procesní rovnost se vztahuje na všechny subjekty, tedy fyzické i právnické osoby, a to i včetně státu, pokud je účastníkem řízení.

Jedním z aspektů rovnosti je také právo na právní pomoc v řízení, která směřuje k tomu, aby ochrana práv byla efektivní. Toto právo je zákonem reflektováno v §30 OSŘ, na jehož základě je soud povinen ustanovit účastníkovi na jeho žádost zástupce. Ovšem pouze v případech zákonem stanovených, tedy vyžaduje-li to ochrana zájmů účastníka. Zákon zde zhlazuje též nerovnost majetkovou, kdy v případě, že účastník splňuje předpoklady, lze jej osvobodit od soudních poplatků v souladu s §138 OSŘ.

Z hlediska výkladu Evropského soudu pro lidská práva je nutné zásadu rovnosti účastníků vykládat jako nedílnou součást práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 EÚLP, přestože v ní není výslovně vyjádřena. Důvodem tohoto zařazení je zejména judikatura Evropského soudu pro lidská práva, podle kterého je zásada rovnosti vykládána jako obecné právo na tzv. rovnost zbraní, tedy zejména rovnou možnost účastníků řízení využívat svých procesních práv.¹³⁶

Rovnost účastníků se tedy v občanském soudním řízení projevuje určením stejných šancí na uplatnění svých práv. Taktéž platí, že nikdo nesmí být zvýhodňován ani znevýhodňován tím, že by účastníkům byla odpírána práva či ukládány nepřiměřené povinnosti. Vlastní odlišnost práv a povinností ale neznamená automatické porušení práv rovnosti.¹³⁷

¹³⁶ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 20-21

¹³⁷ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 21

3.1.1 Zásada rovnosti a zásada kontradiktornosti

Přestože jsem se této zásadě již částečně věnoval v kapitole věnované zásadě projednací, rád bych výklad k této zásadě doplnil jejím vztahem k zásadě rovnosti. Tato zásada někdy bývá chápána jako součást práva být slyšen. V tomto kontextu je důležité zmínit, že **každý** má právo na to, aby mu byla poskytnuta příležitost prezentovat u soudu svůj názor na projednávanou věc, resp. se vyjádřit k projednání věci a podávat návrhy.¹³⁸

Zásada kontradiktornosti se uplatňuje zejména v řízeních, kde stojí účastníci v protichůdném, tedy kontradiktorním postavení. Přestože je tedy typická pro sporná řízení, uplatňuje se i v řízeních nesporných, kde je jejím projevem možnost účastníka se vyjádřit ke všemu, co bylo v řízení předneseno nebo navrženo účastníky a učiněno soudem.¹³⁹ Projevem zásady kontradiktornosti je například povinnost soudu dát možnost se účastníkům vyjádřit k zamýšlenému postupu podle ustanovení §150 OSŘ.

3.1.2 Zásada rovnosti a poučovací povinnost soudu

Poučení o procesních právech a povinnostech je základním prostředkem rovného postavení účastníků v probíhající řízení. Na základě této povinnosti soud obeznámí účastníky s jejich procesními právy a povinnostmi a případnými následky při nesplnění jednotlivých povinností.¹⁴⁰

Poučování účastníků soudem lze vnímat jako formu právní pomoci, zejména v případě těch účastníků, kteří nejsou zastoupeni advokátem nebo notářem. Rozlišujeme dva druhy poučovací povinnosti. V první řadě je to poučovací povinnost obecná. Tato povinnost je zakotvena v ustanovení §5 OSŘ, podle kterého „*soudy poskytují účastníkům poučení o jejich právech a povinnostech*“, tato povinnost je pak dále konkretizována v mnoha dalších ustanoveních. Nedostatek poučení je v takových případech spojován zejména s procesními důsledky. Typickým příkladem je ustanovení §119a OSŘ, podle kterého „*Před skončením jednání je předseda senátu povinen účastníky přítomné při jednání poučit, že všechny rozhodné*

¹³⁸ V tomto užším pojetí, tedy ve spojení výlučně se sporným řízením, bývá zásada kontradiktornosti českou civilistikou zpravidla chápána.

¹³⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 70

¹⁴⁰ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 22

skutečnosti musí uvést a že důkazy musí být označeny dříve, než ve věci vyhlásí rozhodnutí.“
V těchto případech hovoříme o speciální poučovací povinnosti soudu.¹⁴¹

Ve vztahu k tématu práce považuji za důležité zmínit ustanovení § 118a odst. 1 a 2 OSŘ, v němž je vyjádřena poučovací povinnost ve vztahu k povinnosti tvrzení a navazujícímu břemenu tvrzení. Ustanovení §118a odst. 3 OSŘ dále upravuje poučovací povinnost vztahující se k povinnosti důkazní a spjatému důkaznímu břemenu. Jak jsem již v této práci uváděl, splnění zmíněných povinností a unesení s nimi spjatých břemen je nutností pro to, aby bylo v řízení vůbec možné objasnit skutkový stav a zajistit si tak úspěch ve věci. V otázce poučení účastníků zde soud sice přispívá k předvídatelnosti soudního rozhodnutí, ale zároveň se tím dopouští určitého narušení principu *vigilantibus iura*, kdy zmíněnému požadavku na „bdělost“ účastníků odebrává na významu tím, že případnou nečinnost nakonec „odmění“ poučením. V tomto ohledu právní nauka kritizuje zejména ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ, které říká, že *„Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy.*“

3.2 Zásada přímosti, veřejnosti a ústnosti

Zásady přímosti, veřejnosti a ústnosti se váží k těm fázím řízení, které probíhají za fyzické přítomnosti účastníků řízení. Uplatňují se tedy zejména ve vztahu k přípravnému jednání, jinému soudnímu roku nebo jednání.¹⁴² Jedná se tedy o zásady, které se uplatní v jednání samotném.

Tyto zásady najdeme zakotveny jak v Ústavě, kdy čl. 96 odst. 2 říká, že *„jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon. Rozsudek se vyhlašuje vždy veřejně.*“ přičemž Listina toto ustanovení dále konkretizuje v čl. 38 odst. 2, kdy stanoví, že *„Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům.*“ Na toto ústavní zakotvení navazuje ustanovení §116 odst. 1 OSŘ, které obsahuje prostou větu, že *„jednání je veřejné.*“

¹⁴¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 69-70

¹⁴² ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020. s. 22

Zásada veřejnosti se projevuje možností široké veřejnosti být přítomna projednávání všech řízení. Tato možnost, kdy se řízení účastní nejen samotní účastníci, je prostředkem k naplnění zásady nezávislosti a nestrannosti soudu, protože přítomnost veřejnosti má úlohu preventivního prostředku zabraňujícího soudu v libovůli při projednávání a rozhodnutí věci. Zároveň slouží jako prostředek kontroly justice veřejností, a slouží tak k zachování důvěry veřejnosti v soudnictví.¹⁴³

Zákonem uvedenou výjimkou z veřejnosti jednání je podle §116 odst. 2 OSŘ nebezpečí, že by veřejné projednání věci ohrozilo tajnost utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, obchodní tajemství, důležitý zájem účastníků nebo mravnost.¹⁴⁴ Soud však přesto může povolit přítomnost jednotlivým fyzickým osobám podle §116 odst. 3 OSŘ, musí je však poučit o povinnosti zachovávat mlčenlivost.

Zásada ústnosti představuje ústavní zásadu vyjadřující způsob komunikace soudu s účastníky řízení, svědky, znalci a dalšími osobami, která probíhá zpravidla ústní formou, pokud jde o projednávání věci. K projednání věci má být tudíž zásadně nařízeno jednání, které začíná přednesy účastníků, na němž účastníci přednášejí své návrhy v ústní podobě. Soud pak provádí výslech svědků a znalců, nebo čte listiny při dokazování.¹⁴⁵ Skutečnost, že vše v průběhu jednání musí být pro paměť a kontrolu zachyceno též písemně na samotném principu ústnosti nic nemění. Účastníkovi řízení je totiž umožněno se ústně od obsahu podání odchýlit, je ale jeho právem tak neučinit a odkázat na své písemné podání.¹⁴⁶

Opakem zásady ústnosti je historicky starší a již překonaná zásada písemnosti, podle které byl soud odkázán pouze na obsah spisu.

Zásada přímosti je úzce spojena se zásadou ústnosti a vyjadřuje způsob jednání soudu s účastníky. Soud je s účastníky v souladu s touto zásadou v osobním styku. Rozdíl oproti zásadě ústnosti spočívá v tom, že právní zastoupení účastníka při jednání splňuje požadavky

¹⁴³ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020. s. 23

¹⁴⁴ Další zákonem stanovenou výjimkou je např. podle ust. §7 ZSS zákaz vstupovat do budovy soudu nebo na místo, kde soud jedná, se zbraní nebo s jinými předměty, které jsou způsobilé ohrozit život nebo zdraví anebo pořádek.

¹⁴⁵ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020, s. 24

¹⁴⁶ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 72

ústnosti, pro splnění zásady přímosti je nutné osobní setkání, které soud může účastníkovi jako povinnost uložit, pokud jej chce soud vyslechnout přímo.¹⁴⁷

Požadavek ústnosti a přímosti nevyplývá výslovně z EÚLP a nejedná se tudíž o zásady práva na spravedlivý proces. Podle českém právu je však ústní řízení chápáno jako součást demokratického soudního procesu, ve spojení s jeho veřejností. Z tohoto důvodu je v českém právu ústnost ústavní zásadou vyjádřenou v ustanovení čl. 96 odst. 2 Ústavy.¹⁴⁸

3.3 Zásada hospodárnosti

Zásada hospodárnosti procesu je vyjádřením požadavku, aby byla ochrana práv poskytnuta rychle, účinně a bez zbytečných nákladů. Ze zmíněných atributů je právě rozhodnutí věci **bez zbytečných průtahů** předpokladem spravedlivého procesu, který vyplývá z ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 EÚLP. Tato úprava je založena na myšlence, že pozdě poskytnutá soudní ochrana již nemusí mít žádný účinek, tedy může se stát zcela zbytečnou.¹⁴⁹ Důraz na rychlost řízení vyplývá také ze skutečnosti, že soudní řízení často trpí průtahy a zdlouhavostí. Čl. 6 odst. 1 EÚLP proto stanovuje jasný požadavek, aby bylo rozhodnuto „*v přiměřené lhůtě.*“ Zákonná úprava tyto povinnosti reflektuje v ustanovení §6 OSŘ, podle něhož má soud v řízení postupuje „*předvídatelně a v součinnosti s účastníky tak, aby byla ochrana práv rychlá a účinná...*“. Na toto základní ustanovení dále navazuje §100 odst. 1 OSŘ, jež upravuje průběh řízení, po jehož zahájení je soud povinen postupovat „*i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta.*“ Požadavek na poskytnutí rychlé a přiměřené právní ochrany v českém právu nachází mnoho odůvodnění. V první řadě mohou průtahy v řízení vést k nemožnosti zjištění skutkového stavu, jelikož dojde ke snížení schopností prokázat konkrétní skutečnosti.¹⁵⁰ Rychlost řízení je tudíž jedním z hlavních požadavků na kvalitu jakéhokoliv řízení, jelikož pouze rychle poskytnutá ochrana může být dostatečně účinná.¹⁵¹ Soudní praxe se však potýká s problémem, že podle všeobecného názoru nelze soudcovskou činnost regulovat

¹⁴⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 72

¹⁴⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 72-73

¹⁴⁹ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020. s. 28

¹⁵⁰ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020. s. 28

¹⁵¹ Např. Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2004, sp. zn. IV. ÚS 278/03

prostřednictvím procesních lhůt, protože soudy projednávají různé věci o různé složitosti jak po stránce právní, tak i skutkové. Dalším důvodem, proč nelze stanovit lhůtu je nemožnost předpovídat vytížení soudu, a nakonec též skutečnost, že rychlost procesu závisí do určité míry na součinnosti účastníků, případně dalších subjektů.¹⁵² Přílišná délka trvání soudního řízení je jedním z největších problémů českého soudnictví. Což se zákonodárce snaží reflektovat tím, že jsou zaviněné průtahy v řízení postižitelné v rámci kárného řízení jako kárné provinění soudce.¹⁵³

Problém trvajících průtahů se v českém prostředí zákonodárce snažil alespoň částečně vyřešit novelizací občanského soudního řádu, kdy byly zavedeny nebo upraveny některé instituty, které mají zbytečným průtahům bránit. Takovou změnou bylo např. ustanovení §158 odst. 3 a 4 OSŘ, která umožňují častější doručení rozsudku hned na místě po skončení jednání. Dalším případem je ustanovení §5 odst. 2 ZSS, které zakládá právo účastníka, aby jeho věc byla projednána a rozhodnuta soudem bez zbytečných průtahů, přičemž soudci §79 odst. 1 ZSS ukládá povinnost rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů.¹⁵⁴

Další instituty sloužící k předcházení průtahům v řízení nebo urychlení řízení upravuje OSŘ. Mezi ty patří například **příprava jednání**, jež má za účel zajistit, aby mohlo být řízení rozhodnuto při jediném jednání. Mezi prostředky přípravy jednání řadíme například kvalifikovanou výzvu podle §114b OSŘ nebo přípravné jednání podle §114c OSŘ. V kontextu tématu této práce je pak důležité, že rychlosti napomáhá také koncentrace řízení podle §118b OSŘ.

Pod zásadu hospodárnosti neřadíme pouze rychlost, ale také šetření nákladů účastníků, např. v otázce spojování věcí ke společnému projednání podle §112 OSŘ nebo rozhodování mezitímním nebo částečným rozsudkem, tam kde pro to jsou podmínky.¹⁵⁵

¹⁵² WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 73

¹⁵³ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2020. s. 29

¹⁵⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 73-74

¹⁵⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s.74

Závěr

Procesní zásady týkající se dokazování představují značně obsáhlé téma, které není snadné ve svém celku pojmout. Přestože jsem se o to v této práci pokusil a doufám, že jsem s pomocí právní nauky podal dostatečně ucelený výklad jak o vlivu odvětvových zásad na dokazování, tak i v otázce relevantních zásad práva na spravedlivý proces.

Odvětvové zásady mají značný vliv na celé řízení. Představují základní měřítko pro odlišení a charakter jednotlivých druhů řízení, přičemž určují jejich povahu a rozdělují procesní role subjektů v řízení. Důležitým aspektem je také pochopení každé zásady v průběhu času, kdy se mnoho zásad významově odchýlilo od své původní podoby. Ve svém souhrnu tedy těchto pět dvojic zásad určuje charakteristickou povahu každého řízení, přesto je důležité na tyto zásady pohlížet též samostatně, jelikož každá z nich má zcela zásadní vliv jak na podobu civilního procesu, tak též na jeho fungování.

Jak je z této práce zřejmé, významnou úlohu v dokazování hrají zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrace řízení. Tato dvojice zásad je často skloňována v otázce urychlení občanského řízení a věřím, že v případě vzniku nového procesního kodexu se jejich úprava jistě dočká změny. Současná úprava tolerující existenci dvou druhů zákonných koncentrací současně, bez jasných, zákonodárcem stanovených pravidel, je jednoznačným nedostatkem současné úpravy. V otázce urychlení občanského řízení se potenciální debata jistě dostane též k možné podobě zásady vyšetřovací a zásady volného hodnocení důkazů v civilním řízení.

V žádném případě nelze tvrdit, že by některá dvojice zásad převyšovala ostatní. V průběhu práce jsem se snažil zdůraznit skutečnost, že se tyto dvojice neuplatňují ve své samostatné podobě, ale jsou navzájem provázané a značně se ovlivňují.

Již mnohokrát bylo řečeno, že dokazování je páteří civilního procesu, protože pouze jeho prostřednictvím je možné se dobrat skutkových poznatků důležitých pro rozhodnutí. V otázce dokazování považuji za stěžejní vymezení předmětu dokazování jako základního cíle celého procesu. Pokud nelze určit, co má být zjištěno, nelze to dokázat. Samotné dokazování probíhá ve fázích, ve kterých naplno vyniká charakter odvětvových procesních zásad, kdy se různé principy vztahují na odlišné fáze dokazování a ovlivňují různé procesní úkony v jeho průběhu.

V otázce vlivu zásad práva na spravedlivý proces na dokazování nelze přehlédnout jejich provázanost s odvětvovými zásadami. Vzájemné ovlivnění jde místy až tak daleko, že si právní teorie hledá synonymum pro konkrétní odvětvový princip mezi zásadami spravedlivého procesu. V otázce vlivu na proces dokazování se u zásad spravedlivého procesu dostáváme k zajímavým závěrům. Zatímco zásada rychlosti a hospodárnosti reflektuje trend současného

procesu, kdy panuje značná snaha o zjednodušení a urychlení procesu ve snaze ulehčit přetíženým soudům. Poněkud „proti proudu“ v porovnání s Evropskou úmluvou pro lidská práva se v českém procesním právu těší značné oblibě zásada přímosti a ústnosti.

V porovnání se zásadami odvětvovými, které prochází průběžným, i když ne nijak výrazným či hektickým vývojem, to s velkou pravděpodobností budou zásady práva na spravedlivý proces, které ve své současné podobě budou odolávat pomyslnému zubu času bez výrazných změn.

Seznam použitých zdrojů

1. Monografie

- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 648 s. ISBN 978-80-7502-298-1.
- SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., ŠÍNOVÁ, R. a kol: *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 1627 s. ISBN 978-80-7400-673-9.
- DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s. ISBN 978-80-7400-107-9.
- ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: 4. Aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009*. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0
- SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1156 s. ISBN 978-80-7400-788-0
- SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, 392 s. ISBN 978-80-7357-414-7.
- HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010, Teoretik, 191 s. ISBN 978-80-87212-51-6.
- ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2020, 502 s. ISBN 978-80-7400-787-3.
- SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 712 s. ISBN 978-80-7400-733-0
- SVOBODA, Karel. *Nové instituty českého civilního procesu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 248 s. ISBN 978-80-7357-722-3.
- REMEŠ, Jiří. *Praktický úvod do civilního řízení sporného*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 463 s. ISBN 978-80-7400-871-9.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- MACUR, Josef. *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. 233 s. ISBN 80-210-1628-0.
- LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, Praktický komentář. 1088 s. ISBN 978-80-7478-986-1.

- LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, Extra (Leges). 272 s. ISBN 978-80-7502-203-5.
- JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář : podle stavu k 1.2.2016*. Vydání druhé, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 631 s. ISBN 978-80-7552-080-7.
- MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2012, 576 s. ISBN 978-80-7357-748-3
- SVOBODA, Karel. *Nové instituty českého civilního procesu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 239 s. ISBN 978-80-7357-722-3.

2. Odborné články, příspěvky ve sbornících

- STEINER, Marek. Proč by právník měl znát logiku?. *Právní rozhledy* 8/2000 s.349
- MIKULCOVÁ, Lenka. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy* 9/2003 s. 467
- VRCHA, Pavel. Tzv. „důkazní standard“ ve světle nálezu ÚS sp. zn. I. ÚS 173/13. *Soudní rozhledy* 10/2014, s. 347
- WINTEROVÁ, Alena. Nad perspektivami českého civilního procesu. *Právní rozhledy* 19/2008, s. 706
- MACKOVÁ, Alena. Co dál s civilním procesem?. *Ad Notam* 2/2015, s. 3
- DVOŘÁK, Bohumil. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy* 3/2018, s. 84
- MACUR, Josef. Substancování skutkových přednesů stran v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy* 9/1998, s. 433
- BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie* 12/2009, s. 27
- MACUR, Josef. Civilní proces a zásada projednací. *Bulletin advokacie* 1/1997, s. 13
- MACUR, Josef. Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy* 2/1997, s. 49
- JIRSA, Jaromír. K souhrnné novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy* 1/2009, s. II
- JIRSA, Jaromír. Perspektivy českého civilního procesu. *Právní rozhledy* 12/2008, s. 427
- LAVICKÝ, Petr. Dispoziční zásada v civilním odvolacím řízení. *Právní rozhledy* 7/2015, s. 253

- IŠTVÁNEK, František. Opravdu jde o hranice neúplné apelace nebo o podstatu rozhodování?. *Právní rozhledy* 10/2003, s. 517
- SVOBODA, Karel. Limity aktivního dokazování soudem. Může si soud v civilním řízení dokazovat, co chce?. *Právní rozhledy* 15/2007, s.562
- MACUR, Josef. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č.30/2000 Sb.. *Bulletin advokacie* 1/2001, s. 6
- SVOBODA, Karel. Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. *Bulletin advokacie* 3/2009, s. 22
- SVOBODA, Karel. Pár poznámek k novému režimu koncentrace civilního sporu. *Bulletin advokacie* 11/2009, s. 38
- CHALUPA, Radim. Nezdařenou koncentrací řízení do slepé uličky civilního procesu. *Právník* 7/2015, s. 582
- PULKRÁBEK, Zdeněk. O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení (a o některých zásadách zjišťování skutkového stavu vůbec). *Právní rozhledy* 17/2013, s. 573

3. Seznam použitých právních předpisů

- Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
- Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)

4. Seznam použité judikatury

- Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2019, sp. zn. II. ÚS 1696/18 #1
- Nález Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2023, sp. zn. IV. ÚS 3227/22 #1
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2005, sp. zn. I. ÚS 593/04
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2009, sp. zn. I. ÚS 118/09 #1
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2005, sp. zn. I. ÚS 729/2000
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2004, sp. zn. IV. ÚS 278/03
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 33 Cdo 2441/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2017, sp. zn. 21 Cdo 264/2017
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 8. 2010, sp. zn. 28 Cdo 2827/2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2010, sp. zn. 22 Cdo 277/2009

Procesní zásady týkající se dokazování

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce pojednává o odvětvových zásadách civilního procesu a jejich uplatnění v procesu dokazování. Právní zásady jsou základem každého právního odvětví a představují výchozí měřítko jak při výkladu, tak aplikaci právních norem. Dokazování představuje stěžejní oblast občanského procesního práva, protože pouze prostřednictvím dokazování v průběhu soudního řízení dochází k projevu základního smyslu objektivního práva, kterým právě je ochrana jeho subjektů. Otázka procesních zásad je častým předmětem debat ve vztahu k novelizaci občanského soudního řádu a možné budoucí podobě nového občanského procesního kodexu. Jelikož tyto zásady ovlivňují charakter jednotlivých druhů řízení, bývají předmětem zkoumání z hlediska jejich významu pro daný druh řízení.

Cílem práce je zhodnotit, jakou mají procesní zásady funkci v civilním procesu. Přestože je primárním cílem mého výzkumu jejich vliv na dokazování, nelze o nich podat adekvátní výklad bez zohlednění jejich vlivu na celý průběh řízení, tedy i procesy před zahájením řízení a taktéž jejich projev při rozhodnutí soudu.

Dalším záměrem této práce je podat ucelený výklad jak o vztahu jednotlivých zásad mezi sebou navzájem, tak jejich vlivu na dokazování. Jelikož tyto zásady neexistují v právním vakuu, zabývám se i jejich vztahem k jednotlivým zásadám práva na spravedlivý proces, se kterými se často ovlivňují nebo s nimi dokonce bývají mylně ztotožňovány.

Práce je rozdělena na tři základní části. V první části se věnuji dokazování samotnému, jeho předmětu a jednotlivým fázím dokazování. Důvodem pro zahrnutí dokazování do této práce je fakt, že se tyto zásady projevují v různých fázích dokazování, a tudíž považuji tímto způsobem pojatý výklad za nejpřehlednější způsob jejich popisu. V této části je vymezen předmět dokazování a již zmíněné jednotlivé fáze dokazování.

V další kapitole se snažím charakterizovat pět dvojic odvětvových základ, které ve svém souhrnu tvoří základ každého procesu. Přičemž se snažím zejména popsat jejich vzájemný vztah a vliv na proces dokazování.

Poslední kapitola je věnována vybraným zásadám práva na spravedlivý proces, které v procesu dokazování mají významnou úlohu.

Klíčová slova: Procesní zásady, dokazování, právo na spravedlivý proces

Procedural principles for producing evidence

Abstract

The presented master's thesis discusses the branch principles of civil procedure and their application in the process of evidence. Legal principles serve as the foundation of every legal field and represent the fundamental measure for the interpretation and application of legal norms. Evidence is a crucial area of civil procedural law because it is only through the process of evidence during judicial proceedings that the basic purpose of objective law, which is the protection of its subjects, is expressed. The question of procedural principles is a common subject of debate in relation to the amendment of the Civil Procedure Code and the potential future form of a new Civil Procedure Code. Since these principles influence the nature of different types of proceedings, they are often the subject of examination in terms of their significance for a specific type of proceeding.

The aim of this thesis is to evaluate the function of procedural principles in civil proceedings. While the primary focus of my research is their impact on evidence, an adequate interpretation of them cannot be provided without considering their influence on the entire course of proceedings, including pre-proceedings processes and their expression in court decisions.

Another objective of this thesis is to provide a comprehensive explanation of the relationship between individual principles with each other and their impact on evidence. Since these principles do not exist in a legal vacuum, I also examine their relationship with the principles of the right to a fair trial, with which they are often intertwined or even mistakenly identified.

The thesis is divided into three basic parts. In the first part, I focus on evidence itself, its subject matter, and the individual phases of evidence. The reason for including evidence in this thesis is the fact that these principles manifest themselves in various phases of evidence, and I consider this approach to be the most comprehensive way to describe them. This section defines the subject of evidence and the aforementioned individual phases of evidence.

In the next chapter, I attempt to characterize five pairs of branch principles that collectively form the basis of every legal process. I particularly strive to describe their mutual relationship and their influence on the process of evidence.

The last chapter is dedicated to selected principles of the right to a fair trial, which play a significant role in the process of evidence.

Klíčová slova: Procedural principles, evidence, the right to a fair trial